

**VLIV MULTIKULTURNÍHO WORKSHOPU „OD PŘEDSUDKŮ K RASISMU“ NA
ZNALOSTI A POSTOJE ŽÁKŮ ZŠ A STUDENTŮ SŠ VE ZLÍNĚ**

Jitka Talašová

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jitka Talašová**

Osobní číslo: **H10163**

Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vliv multikulturního workshopu "Od přesudků k rasismu" na postoje a znalosti žáků ZŠ a studentů SŠ ve Zlíně**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti multikulturní výchovy, sociální psychologie a školního vzdělávání.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HLADÍK, J. Multikulturní výchova: Socializace a integrace menšin. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2006. ISBN 80-7318-424-9.

CHRÁSKA, M. Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.

NAKONEČNÝ, M. Sociální psychologie. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1679-9.

PRŮCHA, J. Multikulturní výchova: Vědecké základy pro její teorii a praktické aktivity. In GULOVÁ, L.; ŠTĚPÁŘOVÁ, E. (ed.) Multikulturní výchova v teorii a praxi. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně a Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně ve spolupráci s MSD, spol. s.r.o., 2004.

ŠÍŠKOVÁ, T. (ed.) Výchova k toleranci a proti rasismu: Multikulturní výchova v praxi. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-182-2.

Vedoucí bakalářské práce: **Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **2. května 2014**

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengalová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 25.4.2014.

.....
Talašova

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevyjádřeně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlášení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, utíje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).*

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpráve-li autor takového díla udělit svolení bez vztáhného dítvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 sítstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdélku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přiměřeně k výši výdélku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá pohledem na multikulturní výchovu v teorii i praxi. Teoretická část se věnuje multikulturalismu, multikulturní společnosti, multikulturní výchově, pojmům jako je rasismus, xenofobie, diskriminace, tolerance, apod. Popisuje také předsudky a postoje, jejich vznik a vývoj. Praktická část se zabývá výzkumem vlivu multikulturního workshopu „Od předsudků k rasismu“ na žáky základní školy a studenty střední školy ve Zlíně, zjišťuje význam působení tohoto projektu na žáky a studenty.

Klíčová slova: multikulturní výchova, rasismus, diskriminace, předsudky, postoje

ABSTRACT

This thesis deals with an approach to the multicultural education in theory and practice. The theoretical part deals with multiculturalism, multicultural society, multicultural education, concepts such as racism, xenophobia, discrimination, tolerance, etc. The prejudices and attitudes, their formation and evolution are also described. The research of the effects of the multicultural workshop "From prejudice to racism" for primary school pupils and middle school students in Zlín is also dealt in the practical part. The importance of the effect of the project on pupils and students is identified.

Keywords: multicultural education, racism, discrimination, prejudices, attitudes

Ráda bych moc poděkovala všem, kteří mi umožnili a jakýmkoliv způsobem přispěli k tomu, abych mohla napsat svou bakalářskou práci a zároveň mi byli oporou. Zvláště bych chtěla poděkovat panu Mgr. Jakobovi Hladíkovi, Ph. D. za odborné vedení, cenné připomínky a trpělivost při zpracování této bakalářské práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Motto:

„Porozumět si neznamena přizpůsobit se jedni druhým, ale pochopit navzájem svou identitu.“

Václav Havel

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 MULTIKULTURALISMUS, MULTIKULTURNÍ SPOLEČNOST A MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA	13
1.1 MULTIKULTURALISMUS	13
1.2 MULTIKULTURNÍ SPOLEČNOST.....	14
1.3 MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA.....	15
1.3.1 Multikulturní výchova, přístupy, cíle, kompetence.....	16
1.3.2 Multikulturní výchova a české školství.....	18
1.3.3 Nesehnutí.....	20
2 NÁRODNOSTNÍ MENŠINY, RASISMUS A XENOFOBIE, DISKRIMINACE A TOLERANCE	22
2.1 NÁRODNOSTNÍ MENŠINA	22
2.2 RASISMUS A XENOFOBIE	23
2.3 DISKRIMINACE, TOLERANCE	24
3 POSTOJE, PŘEDSUDEKY	27
3.1 POSTOJE	27
3.2 PŘEDSUDEKY	29
II PRAKTICKÁ ČÁST	32
4 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM	33
4.1 WORKSHOP „OD PŘEDSUDEKŮ K RASISMU“	33
4.2 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	34
4.3 VÝZKUMNÉ CÍLE.....	34
4.4 METODA SBĚRU DAT	35
4.5 VÝZKUMNÝ SOUBOR	36
4.6 ČASOVÝ PRŮBĚH	36
4.7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT	36
5 VÝSLEDKY VÝZKUMU	38
5.1 VÝSLEDKY OKRUHU ZNALOSTNÍCH OTÁZEK	38
5.1.1 Výsledky experimentální skupiny	38
5.1.2 Výsledky kontrolní skupiny	39
5.2 VÝSLEDKY OKRUHU POSTOJOVÝCH OTÁZEK.....	39
5.2.1 Výsledky experimentální skupiny	39
5.2.2 Výsledky kontrolní skupiny	40

5.3	VÝSLEDKY DALŠÍHO POSTOJOVÉHO OKRUHU	40
5.4	VÝSLEDKY OKRUHU ZABÝVAJÍCÍHO SE PŘEDSUDKY	42
5.5	VYHODNOCENÍ POLOŽKY TÝKAJÍCÍ SE DISKRIMINACE.....	44
5.6	VÝSLEDKY ZÁVĚREČNÉ ČÁSTI DOTAZNÍKU.....	45
5.7	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	48
ZÁVĚR		50
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....		52
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		55
SEZNAM TABULEK.....		56
SEZNAM PŘÍLOH.....		57

ÚVOD

Globalizace výrazným způsobem propojuje celý svět, jeho dění, zesiluje vazby mezi státy a také usnadňuje pohyb lidí. Dochází k většímu mezikulturnímu kontaktu nejrůznějších národů a skupin. Nevyhnutelně se tedy objevuje nutnost učit nové generace žít v globalizovaném světě a také řešit problémy a soužití různých skupin a národů. A nejen to. I historie ukazuje důležitost řešení otázky soužití a vzájemného respektu národů a skupin. Jistě si každý dokáže vybavit, jaké hrůzy se děly kvůli rasismu například ve druhé světové válce. V procesu, který by měl podobná nebezpečí eliminovat, snažil se je vhodným působením zastavit, či jim předcházet, má multikulturní výchova nenahraditelnou roli.

Multikulturní výchova může mít mnoho podob. V rámci školního vzdělávání je jedním ze šesti průřezových témat RVP ZV, kterým se každá škola musí řídit. Jakým způsobem konkrétně multikulturní výchova na školách a ve třídách probíhá, je již na každém konkrétním pedagogovi, jeho přístupu a kvalitách. Školy také využívají nabídek různých organizací, zabývajících se touto problematikou, stejně jako například možnosti realizace projektů s multikulturní tematikou. Tak mohou multikulturní výchovu žákům více přiblížit, usnadnit její výuku a obohatit metody.

A právě jedné takové možnosti využila základní škola, kam dochází mé dcery. Jednalo se o workshop s multikulturní tematikou, pořádaný nestátní neziskovou organizací Nesehnutí z Brna. Snažím se své děti vychovávat bez předsudků, k respektu a toleranci, vše kolem jim vysvětlovat, ale zároveň ponechat prostor, aby si na věc udělaly i svůj vlastní názor. Při diskuzi o tématech z workshopu mě napadlo, že by bylo zajímavé zjistit, jaký vliv má konkrétní program na žáky.

Postoje dnešní mladé generace k jiným národům a cizincům jsou spíše negativní, jak vyplývá z různých výzkumů. Je tedy důležité se zaměřit na příčiny tohoto stavu. Obecně platí, že máme větší strach z něčeho neznámého, než z věcí, o kterých máme informace. Větší množství informací rozhodně není jediným faktorem, který může ovlivnit postoje k jiným národům směrem k lepšímu. Při formování postojů a názorů má obrovskou a nezastupitelnou roli rodina, protože ta je většinou prvním vzorem při výchově a vývoji dítěte a dokáže zásadním způsobem ovlivnit jeho názory a postoje, tedy alespoň do té doby, než je dítě schopno si utvořit svůj vlastní názor samo.

Cílem mé bakalářské práce je snaha dotknout se problematiky rasismu, předsudků u dnešní mládeže i multikulturní výchovy a jejích možností v dnešní době. Multikulturní výchova a její témata se dostávají k mladým lidem různými způsoby. Mou snahou bylo zmapovat jeden z možných způsobů, jak informovat i ovlivňovat mladou generaci, co se týká multikulturních témat.

Jak tedy dokáže ovlivnit multikulturní workshop „Od předsudků k rasismu“ znalosti a postoje žáků základní školy a studentů střední školy? Na to jsem se zaměřila v praktické části mé bakalářské práce a pomocí dotazníkového šetření v rámci pedagogického výzkumu jsem se snažila nalézt odpověď. Při výzkumu využívám pedagogický experiment. Výzkumný soubor tvoří experimentální a kontrolní skupina žáků základní školy a studentů střední školy ve Zlíně.

Teoretická část je zaměřena na vymezení pojmů a práci s odbornou literaturou orientovanou na multikulturní společnost, multikulturní výchovu, rasismus, xenofobii, diskriminaci, toleranci, postoje, předsudky.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 MULTIKULTURALISMUS, MULTIKULTURNÍ SPOLEČNOST A MULTIKULTURNÍ VÝCHOVA

Tyto tři pojmy spolu úzce souvisí, jsou provázané, dotýkají se stejné oblasti zájmu. Tato část bakalářské práce se věnuje myšlenkám multikulturní výchovy, jejímu významu, dále pak multikulturní společnosti (jak ji chápeme, z jakých vychází principů), multikulturní výchově, její definici, záměrům, přístupům, kompetencím, multikulturní výchovou v českém školství a v neposlední řadě organizaci Nesehnutí z Brna zabývající se MKV.

1.1 Multikulturalismus

Myšlenky multikulturalismu jsou podle Hladíka (2006, s. 6) jedním z východisek multikulturní výchovy. Pokud se tedy chceme zabývat teorií či praxí multikulturní výchovy, je třeba se alespoň rámcově seznámit s tím, co to multikulturalismus je.

„Multikulturalismus v širším slova smyslu zahrnuje teorie a ideologie zabývající se multikulturním prostředím. Multikulturalismus v užším slova smyslu je teorie a ideologie, která prohlašuje, že multikulturní soužití je třeba zachovávat a že má pozitivní vliv na společnost.“ (Šišková, 2008, s. 37)

Multikulturalismus se po druhé světové válce stal jednou z vůdčích politických teorií euroamerického světa a může mít více významů. Například **stav společnosti**, v níž vedle sebe žijí různé sociokulturní skupiny mající určitý společný systém institucí, hodnot, tradic a postojů. Dále to může být **proces**, při němž dochází k výměně kulturních statků a vzájemnému ovlivňování systémů kultur nebo vytváření nových kulturních systémů. Jako **vědecká teorie** zkoumá a srovnává různé pohledy na svět, odlišná pojetí skutečnosti, různorodé vzorce chování. Zabývá se také kulturními rozdíly jako výsledkem specifického přizpůsobení lidských společenství na různá prostředí. **Politická nebo společenská vize** multikulturalismu si klade za cíl vytvořit pluralitní společnosti, jež by zahrnovaly množství různorodých skupin, resp. jedinců pocházejících z rozličného sociálního a kulturního prostředí. Jejich soužití by mělo být založeno na rovnosti, toleranci, respektu, dialogu a konstruktivní spolupráci. V neposlední řadě může být multikulturalismus **soubor praktických či edukativních strategií a postupů**, jejichž prostřednictvím by bylo dosahováno vzájemného respektu a tolerance. Jedná se vlastně o multikulturní politiku či multikulturní výchovu. (Moore, 2008, s. 17)

Hirt (2005, s. 15) ve své knize v souvislosti s multikulturalismem popisuje trend „salátová mísa“, což je metafora pro proces začlenění cizinců, migrantů. Různé přísady (myšleno etnické skupiny) se smíchají, ale zachovávají si při tom svoji chuť, formu a jedinečnost a dohromady jsou schopny tvořit svébytný pokrm. „Multikulturalismus představuje zastřešující politickou a konceptuální (akademickou) artikulaci tohoto trendu, přičemž konstruuje vizi společnosti, v níž vedle sebe (nekonfliktně) „koexistují“ různé „etnické skupiny“, které se vyznačují jednotným (pokrevním) původem, sdílenou (etnickou) kulturou a kolektivní (etnickou) identitou.“ (Hirt, 2005, s. 15).

Jak uvádí Průcha (2011, s. 150), staly se ideje multikulturalismu „filozofií“ multikulturní výchovy v řadě států a pronikly také do vzdělávacích programů a učebnic škol. Bohužel se tato ušlechtilá teorie v praxi střetává s vyhraněnými rozdílnostmi a nesmiřitelnými boji ve společenstvích etnických, rasových či náboženských, které někdy vedou až k válkám (ozbrojené konflikty mezi Palestinci a Izraelci nebo mezi katolíky a protestanty v Severním Irsku). I přesto však nelze pochybovat o ušlechtilosti a morálnosti idejí multikulturalismu, které odpovídají principům demokracie a respektování lidských práv.

1.2 Multikulturní společnost

„Proces migrace, velmi silně ovlivňující podobu naší společnosti, není novým společenským jevem, ale vždy se v různých mírách opakující děj, jenž není v lidských silách zastavit. Tento proces přináší diverzitu nejen kulturní, náboženskou či národnostní, ale nutí nás se zamyslet nad růzností lidí kolem nás.“ (Vejrychová et al, 2013, s. 7)

V multikulturní společnosti by měli mít lidé minority stejná práva jako lidé majority a nemuseli by se vzdávat svých tradičních rysů a kultury, všichni lidé by si měli být rovni po stránce rasové, náboženské i před zákonem, a rozdíly intelektuální, politické i kulturní by se měly vzájemně respektovat.

Hladík (2006, s. 6) chápe multikulturní společnost jako společnost, kde mají skupiny obyvatel různé duchovní a materiální hodnoty. Za znaky fungující multikulturní společnosti pokládá existenci dvou a více skupin lidí na společném území hlásící se ke své etnicko-kulturní odlišnosti, podíl všech etnicko-kulturních skupin na společenském životě, respekt a toleranci k odlišným kulturám jiných skupin, dodržování zákonů, jasné odmítání netole-

rance, xenofobie a rasismu, bezproblémovou komunikaci a vzdělávací systém podporující kooperaci a soulad rozdílných skupin.

Multikulturní společnost by měla vycházet z principů multikulturalismu a k fungující multikulturní společnosti by nám měla pomoci multikulturní výchova.

1.3 Multikulturní výchova

„Vždyť každý člověk je jedinečná osobnost, každý může být něčím zvláštní a pro nás je důležité tuto jinakost vnímat a porozumět jí. Jak jinak dosáhnout vyspělé společnosti založené na hodnotách demokracie, rovnosti a tolerance než tím, že se naučíme přijímat ty nejbližší kolem nás se vším, co k nim patří?“ (Vejrychová et al, 2013, s. 7).

Definice multikulturní výchovy v odborné literatuře najdeme spoustu, někteří autoři upřednostňují termín interkulturní výchova, častěji ale slyšíme nebo čteme právě pojem multikulturní výchova. Nejednotnost panuje i v tom, co by mělo být nebo je jejím obsahem.

„Multikulturní výchova je příprava na sociální, politické a ekonomické reality, které žáci prožívají v kulturně odlišných lidských stycích.“ (Encyklopedia of Educational Research, 1982 in Průcha, 2000, s. 41)

„Multikulturní (interkulturní) výchova je edukační činnost zaměřená na to, aby učila lidi z různých etnik, národů a rasových a náboženských skupin žít spolu, vzájemně se respektovat a spolupracovat. Provádí se na základě různých programů ve školách a v mimoškolních zařízeních, v osvětových akcích, v reklamních kampaních, v politických opatřeních. Jsou s ní spojovány velké naděje i značné finanční prostředky, ale její skutečný efekt není spolehlivě prokázán.“ (Průcha, 2011, s. 15)

Jak uvádí Moore (2008, s. 16), termín multikulturní výchova je v literatuře užíván také pro interkulturní vzdělávání a komunikaci, vzdělávání k lidským právům. V českém prostředí je tento koncept ještě poměrně nový, často zaměřený více na realizaci multikulturních aktivit, nežli na jejich význam či cíle. „Multikulturní výchova byla ovlivněna potřebou rozvíjet schopnosti jedinců v oblasti interkulturních kompetencí a komunikace, které si vyžádaly změny v kulturním složení společnosti. Byla tak jednou z cest, jak zlepšovat vzájemné mezilidské soužití ovlivněné proměnou vztahů ve společnosti, nárůstem interetnických tlaků i existencí nerovnosti.“ (Moore, 2008, s. 22)

Jak uvádí Hladík (2006, s. 19), multikulturní výchova má vztah i k jiným vědeckým disciplínám. Úzce je spjata hlavně s pedagogikou, sociologií a kulturní antropologií. Dalšími obory souvisejícími s multikulturní výchovou jsou například interkulturní psychologie, historie, etnologie, etnografie.

Náplní MKV jsou znalosti, zkušenosti, dovednosti a postoje, jichž žáci a studenti dosahují v edukačním procesu. Toto záměrné působení na jedince probíhá především ve škole. Multikulturní výchova je dlouhodobý proces pracující především na změně postojů žáků a studentů. (Hladík, 2006, s. 28)

1.3.1 Multikulturní výchova, přístupy, cíle, kompetence

Podle Průchy (2011, s. 18) je multikulturní výchova:

1. Praktická edukační činnost, která je realizována především ve škole. Do některých vyučovacích předmětů jsou začleněna témata o jiných kulturách, informace k poznání a respektu jiných národů a snaha o tolerantnější postoje k jiným národům. Jedná se také o programy a projekty různých organizací zaměřené na tuto problematiku. To představuje multikulturní výchovu jako součást edukační praxe.
2. Oblast vědecké teorie s interdisciplinárním charakterem. Multikulturní výchova je rozvinutá teorie, která vychází z několika vědeckých disciplín (etnologie, interkulturní psychologie, sociologie, historie, teorie komunikace aj.) Chceme-li tedy porozumět multikulturní výchově jako celku, musíme čerpat informace o určitém jevu v interdisciplinárním pohledu.
3. Multikulturní výchova jako oblast výzkumu, který poskytuje nálezy o příslušné oblasti objektivní reality. V zahraničí a postupně i u nás se provádí výzkumy takových jevů, jako jsou např. postoje příslušníků etnické skupiny vůči jiné skupině; vznik rasových předsudků u dětí a mládeže; respekt a vnímání odlišností v komunikaci etnických skupin atd.
4. Systém informačních a organizačních aktivit, jako vědecké organizace, informační centra, databáze, odborné knihy a časopisy aj. V mnoha zemích má multikulturní výchova vytvořena taková podpůrná zařízení, která jsou specializována na problematiku multikulturní výchovy, jsou pořádány mezinárodní konference atd.

Možné přístupy k multikulturní výchově podle Moore (2008, s. 23-29), jsou:

Kulturně-standartní přístup, který vychází z předpokladu, že socio-kulturní skupiny mají svá specifika, která vytváří rozdíly a jsou příčinou nedorozumění v interkulturních setkáních. Pro zlepšení vztahů je tedy nutné tyto rozdíly chápat a respektovat. Proto se v tomto pojetí multikulturní výchova snaží především seznámit s charakteristikou a způsoby, kterými se tyto kultury projevují. Tento přístup se v průběhu 90. let prosadil i v ČR a je doposud nejvíce využíván. Cílem je podpora a upevňování vzájemných vztahů mezi sociokulturními skupinami, porozumění a seznámení se s odlišnými etnickými skupinami, jejich historií, jazykem a zvyky. **Transkulturní přístup** pokračuje tam, kde kulturně-standartní končí a namísto popisu jednotlivých sociokulturních skupin začíná přemýšlet o příčinách odlišností. Důvodem vedoucím k rozvoji transkulturního přístupu bylo, aby se děti z odlišné kultury nepřizpůsobovaly většině, ale aby se menšina a většina zapojily do dialogu. Tento směr přináší osobnostní přístup, vychází z reálných zkušeností a příběhů lidí z multikulturní reality. Cílem je naučit se poznávat vlastní kulturní identitu, v konkrétních situacích se naučit vnímat kulturní rozdíly a pomocí tréninku dokázat tyto situace řešit.

Protipředsudková výchova, tak je někdy multikulturní výchova označována, si klade tři cíle. Chce u žáků a studentů podporovat sebevědomí, skupinovou identitu a vytváření kladného sebepojetí. Snahou je vytvořit prostředí, kde se bude každý cítit sám sebou. Dále posílit interakce mezi školou, rodinou a komunitou, kde děti žijí, protože bez dobrých vztahů mezi nimi nelze budovat dobré vztahy mezi majoritou a minoritou. A nakonec podpořit sociální spravedlnost. Jde o to, abychom u žáků podporovali jednání a chování bez předsudků, které vede k toleranci, otevřenosti, odmítá rasismus a vystupuje proti němu. (Hladík, 2006, s. 27)

Hlavním cílem multikulturní výchovy je tedy dosažení multikulturních kompetencí, které by žákům a studentům napomohly orientovat se a pohybovat v dnešním kulturně bohatém světě.

„Multikulturní kompetence představují souhrn znalostí, vědomostí, dovedností, schopností a postojů, které žáci či studenti nabývají v procesu multikulturní výchovy.“ (Hladík, 2006, s. 31)

Morgensternová (2007, s. 10) rozděluje interkulturní kompetence na kognitivní, afektivní a behaviorální. **Kognitivní** kompetence je schopnost reálného pohledu na sebe sama, uvědomění si našeho kulturního já, schopnost uvědomit si a rozpoznat naše stereotypy a před-

sudky, být tolerantní, získávat a zpracovávat poznatky o cizí kultuře. **Afektivní** kompetence souvisí s tím, jak my sami prožíváme určité situace, měli bychom se umět přizpůsobit a být kulturně empatičtí a citliví. **Behaviorální** kompetence zahrnují umění interkulturní komunikace, řešení interkulturních problémů, schopnost kooperace a respektu.

1.3.2 Multikulturní výchova a české školství

Nejdůležitějším dokumentem české vzdělávací politiky je tzv. Bílá kniha, která vytyčuje obecné cíle vzdělávání ve školách.

Cíle vztahující se k multikultuře jsou:

-utvářet sounáležitost, porozumění a toleranci k menšinám, zejména romské, židovské a německé na základě informací o jejich kultuře a osudech.

-vychovávat k solidaritě, partnerství a spolupráci, což znamená snahu o život bez konfliktů a negativních postojů k jiným národům, přijmout a respektovat odlišnosti mezi lidmi a jejich kulturami. (Bílá kniha, 2001, s.1 4-15)

Kurikulární dokument Rámcově vzdělávací program je jedním z činitelů ovlivňujících multikulturní výchovu. (Hladík, 2006, s. 37)

Od školního roku 2007/2008 všechny školy v ČR vyučují podle nového Rámcově vzdělávacího programu. Jedním z jeho průřezových témat je i multikulturní výchova. Jejím cílem je osvěta, která by měla předcházet rasismu a xenofobii. Snahou je také, aby děti nové spolužáky - cizince přijímaly takové, jací jsou. (Cílková, Šönerová, 2007, s. 12)

Tematické okruhy průřezového tématu vychází z aktuální situace ve škole a odráží také situaci ve společnosti.

Okruh **Kulturní difference** zahrnuje téma jedinečnosti každého člověka a respektování zvláštností různých etnik. Okruh **Lidské vztahy** je zaměřen na právo všech lidí žít společně. V okruhu **Etnický původ** se uplatňuje rovnocennost všech etnických skupin a kultur. Multikulturalita slouží jako prostředek vzájemného obohacování. **Princip sociálního smíru a solidarity** představuje odpovědnost a přispění každého jedince za odstranění diskriminace a předsudků vůči etnickým skupinám. (RVP ZV, 2007, s. 97-98)

„V edukační praxi má každá škola povinnost zahrnout MKV do svého školního vzdělávacího programu jako jedno z tzv. průřezových témat. To znamená, že průřezovým tématům

není věnován konkrétní samostatný předmět, ale škola má relativní volnost v tom, jak je včleňovat do vzdělávacích oblastí. Ze zkušenosti víme, že některé školy organizují pro své žáky projektové dny s tematikou soužití kultur, jiné si zvou odborníky na besedy, další realizují témata MKV ve výuce předmětů jako rodinná výchova, dějepis a český jazyk atd.“ (Vejrychová et al, 2013, s. 7)

V rámci ŠVP je dle Šiškové (2008, s. 208) vzhledem k MKV nutné věnovat pozornost především demografickým podmínkám (složení žáků), sociálním (žáci se specifickými potřebami) a kulturně-historickým (poloha místa, vzdálenost od hranic, charakter místních památek apod.).

Učitelům jsou nakládány neustále nové úkoly, které mají plnit nad rámec předmětů, jež vyučují. Patří mezi ně i MKV. Nejenže nejsou náležitě připravováni, ale navíc panují na veřejnosti i v politice na tuto problematiku protichůdné názory. Multikulturní příprava by měla být začleňována do profesní přípravy učitelů. „Nelze předpokládat, (jak se ale bohužel často děje), že prostřednictvím multikulturních programů je možné přímo působit na chování lidí, měnit jej k žádoucímu stavu apod., a to tak, že je apelováno na morální postoje lidí, poukazováno na určité ideály, aniž by se tyto snahy zakládaly na dobrých znalostech o těch jevech reality, jichž se dané působení týká.“ (Průcha, 2011, s. 16). Podpora pro multikulturní výchovu by měla být poskytována také v učebnicích (vlastivědy, občanské výchovy, zeměpisu, dějepisu a cizích jazyků). Přestože je dnes nabídka učebnic pestrá, kvalita didaktického zpracování učiva MKV je rozdílná. Některé učebnice jsou s podporou MKV na velmi dobré úrovni, především učebnice občanské výchovy vydané v SPN - pedagogickém nakladatelství, a.s. (Průcha, 2011, s. 43, 46, 73)

„Prozatímní tendence dosažené v Rámcově vzdělávacích programech směřují do jisté míry ke konzervativnímu pojetí MKV jako předávání informací o etnických menšinách v ČR a opomíjí současné zahraniční trendy zaměřené na jedinečnou osobnost každého jednotlivce a její dynamický vývoj v čase.“ (Moore, 2008, s. 39)

Výuka multikultury obecně včetně informací o menšinách v ČR někdy vede k vyčleňování MKV do projektových dnů, týdnů nebo specifických hodin. To paradoxně může způsobit oddělování menšin a upevňování jejich vydělení, místo aby se tato témata stala integrální součástí výuky a smýšlení o světě. Stačí změna přístupu - když například změníme *pojďme si něco přečíst od Romů* (protože je to v rámci MKV povinné), což může vést k další sepa-

raci nebo posílit averzi k protěžování těchto menšin u žáků, za přístup *pojďme si přečíst tuto zajímavou povídku*. Etnický původ autora není nejpodstatnějším a žáci by se jej měli dozvědět mimochodem. Snahou je, aby se témata MKV stávala nedílnou součástí vzdělávání a pohledu na svět. (Steklá, Houdek, 2012, s. 7)

Témata MKV nebudou stagnovat, protože lidská společnost je jako neustále měnící se organismus. Spíše předpokládáme, že se budou objevovat stále nové skutečnosti, na které bude muset pedagog flexibilně reagovat. „Cíl edukačního procesu však zůstane stále stejný: vést žáka k růstu v morálně zralou osobnost, která zaujímá konstruktivně kritické postoje k lidem kolem nás.“ (Vejrychová et al, 2013, s. 10)

1.3.3 Nesehnutí

Jak je zmiňováno výše, skutečná praxe s MKV je složitá. Roli hraje více faktorů, od kvalifikovanosti pedagogů v rámci multikulturních témat, až např. po reálné možnosti škol, dnes již dost časově vytížených v rámci nejrůznějších projektů, věnovat se dostatečně právě multikulturní výchově. Proto je dobře, že existují i jiné možnosti, jak se mohou dostat témata rasismu, diskriminace, xenofobie, menšin, cizinců, předsudků atd., k žákům a studentům.

Jednu takovou možnost nabízí například ve svém programu Společně k rozmanitosti nevládní organizace NESEHNUTÍ (NEzávislé Sociálně Ekologické HNUTÍ) z Brna, která funguje od roku 1997. Rozpoutáním debaty o problematice migrace a uprchlictví v ČR a s ním spojenými předsudky a nedostatkem respektu především ze strany většinové společnosti chtějí skrze vzdělávací a informační aktivity spolupracovat na hledání odpovědí na aktuální otázky a na poznávání toho, jak vypadá multikulturní život v konkrétních lokalitách mimo svět mediálních bublin a předsudků. (Nesehnutí, 2014)

Formou workshopů s multikulturní tematikou nabízí své zkušenosti, vlastní zážitky i objasnění pojmů k tématům rasismu, xenofobie, diskriminace, uprchlíků, migrace apod., pro 1. a 2. stupeň ZŠ a pro SŠ. Workshop Od předsudků k rasismu se stal předmětem pedagogického výzkumu této bakalářské práce.

„Naším základním záměrem je nacházet možnosti vzájemného **porozumění si i přes vnímání jinakosti** (která může být dána sociálními, rasovými, národnostními, jazykovými,

kulturními či náboženskými rozdíly) a vytvářet prostor pro tolerantní a vstřícné soužití ve společnosti.“ (Společně k rozmanitosti, 2014)

2 NÁRODNOSTNÍ MENŠINY, RASISMUS A XENOFOBIE, DISKRIMINACE A TOLERANCE

Lidé se dobře cítí a žijí ve světě, který je jim dobře známý. Jsou nedůvěřiví ke všemu novému a cizímu, dokud si to „neohmatají“ a nezjistí, že to do jejich světa zapadá, pak jsou ochotni to přijmout. Tohle se týká nejen nových věcí, ale i nových lidí. Někdy ale nám tyto věci a lidi zůstanou cizí, protože máme pocit, že do našeho světa nepatří, že ho mohou narušit nebo ohrozit. (Šišková, 2008, s. 10)

2.1 Národnostní menšina

„Národnostní menšiny spolu s imigranty tvoří jeden ze stěžejních prvků multikulturní společnosti a také problematika národnostních menšin bývá často náplní obsahu multikulturní výchovy.“ (Hladík, 2006, s. 39)

Multikulturalita současného světa obsahuje migrační vlny do Evropy (stejně jako situaci národnostních menšin), kde každý stát má s nimi spojenou svou specifickou politiku. V Česku jsou práva národnostních menšin chráněna Zákonem o právech národnostních menšin z roku 2001. Příslušníci národnostních menšin mají zastoupení v Radě vlády ČR pro záležitosti národnostních menšin. (Balvín, 2012, s. 73)

Od června 2013 máme oficiálně 14 národnostních menšin, kdy se k menšinám běloruské, bulharské, chorvatské, maďarské, německé, polské, romské, ruské, rusínské, řecké, slovenské, srbské a ukrajinské, přidala také národnost vietnamská.

Některé z menšin se nevymezují na základě etnika, ale na základě rasového či náboženského kritéria. Ty jsou pak označovány jako rasová menšina nebo náboženská menšina a v ČR jsou to Židé a Romové. (Průcha, 2004, s. 61)

Národnostní menšiny disponují silným národním vědomím opírajícím se o jazykové, historické a kulturní tradice svého národa, tím se odlišují od ostatního obyvatelstva a je to skupina početně menší než majoritní společnost. V rámci našeho státu je to skupina osob, které trvale žijí v ČR a jsou jejími občany, sdílí odlišné kulturní a jazykové znaky od většiny obyvatel státu, projevuje přání být považována za národnostní menšinu, má dlouhodobý, pevný a trvalý vztah k občanům žijícím na území ČR. (Šišková, 2008, s. 90-92)

Do národnostních menšin se řadí: malá etnika nemající vlastní stát, části velkých státních národů sídlících na území jiného státu, specifické případy na pomezí etnografické skupiny či sociální skupiny. „Menšinový národ může žít na daném území celé dlouhé generace, ale z důvodu ponechání si vlastních tradic, zvyků nebo jazyka je ve většinové společnosti chápán stále jako nedomácí.“ (Hladík, 2006, s. 39)

2.2 Rasismus a xenofobie

Občanem ČR je každý s českým státním občanstvím, může to být i člověk jiné národnosti nežli české. Člověk bez českého státního občanství se nazývá cizinec. Multikulturní výchova je tématem, které má svou osvětou předcházet xenofobii a rasismu, naučit přijímat cizince takové, jací jsou, a v odlišnosti nevidět problémy. Do Česka přichází nejen dospělí, ale také děti. Děti cizinců navštěvují většinu škol v České republice. Mít ve třídě žáka jiného národa umožňuje učitelům i dětem pochopit, že mají podobné starosti a touhy jako české děti. Žáci z takové multikulturní třídy mívají menší sklony k rasistickým nebo xenofobním názorům. Spolužák z jiné země se stává kamarádem bez ohledu na svůj původ. Může o své zemi vyprávět, a tak se mohou děti vzájemně obohacovat. (Cílková, Schönorová, 2007, s. 11-12)

Pokud je lidem něco z nějakého důvodu cizí a neznámé, může se to projevit jako postoj, jehož základem je nedůvěra k odchylkám či odlišnostem a označujeme ho jako **xenofobie**. Pokud se tato nesnášenlivost obrátí vůči lidem s rozdílnou barvou pleti nebo původu, xenofobie může přerůst v **rasismus**. Ten předpokládá fyzickou a duševní nerovnost ras, jde o představu, že lidstvo bylo rozděleno na vyšší a nižší rasy. Ty první jsou pokrokové a civilizované, určené k vládnutí, druhé jsou neschopné a je třeba je vést. (Šišková, 2008, s. 10-13)

„S členěním lidstva na rasy je spojena neobyčejně rozsáhlá a silně kontroverzní problematika rozdílů mezi rasami.“ (Průcha, 2004, s. 63)

Dle Průchy (2011, s. 39) si každá rasová skupina uvědomuje a vnímá svá specifika a odlišnosti od jiných rasových skupin. Toto vnímání rasových rozdílů vedlo k vytvoření sociálně psychologických postojů a stereotypů. To je jev přirozený, nikoliv negativní. „Rasismus je souhrnné označení pro takové jednání, které překračuje pouhé vnímání rasových odlišností a přetváří se v nepřátelské aktivity vůči příslušníkům jiné rasy, jež se projevují v diskrimi-

naci, v agresivním chování (verbálním nebo fyzickém) či násilí. O rasismu se tedy může mluvit jen tam, kde dochází k přímému ohrožování jedné rasové skupiny ze strany jiné rasové skupiny.“ (Průcha, 2011, s. 39)

Ve své studii píše Černý (1995, s.15): „Však národ zajde definitivně, a jeho vzdělanost s ním, toho dne, kdy prvotní etnický prvek se natolik rozštěpí a utone v přínosech ras cizích, že jeho schopnost působit nebude už nadále moci dostatečně dějstvovat...“ (Gobien in Černý, 1995, s. 15) Tato teorie inspirovala německý rasismus, který se stal ideologií Třetí říše. (Černý, 1995, s. 76)

Jak uvádí Hladík (2006, s. 67-68) rasismus není „vynález“ nacistů, je to fenomén již z dob otrokářské společnosti. Novodobé, stejně jako dřívější formy rasismu popírají rovnocennost lidských ras, historicky a vědecky objektivně prokázanou a nezpochybnitelnou. Rasistické projevy u nás jsou spíše jen u extremistických hnutí, naše společnost rozhodně rasistická není, protože funguje na demokratických základech. U obyčejných lidí se setkáváme spíše s nechutí, či obavami vůči cizincům.

2.3 Diskriminace, tolerance

Šišková (2008, s. 29) uvádí, že stejně jako jsou objektivní vlastnosti některých skupin (například rasa nebo etnická příslušnost) ohroženy diskriminací, jsou i oblasti života ve společnosti, které jsou na diskriminaci více citlivé než jiné (zaměstnanost, bydlení, přístup ke vzdělání atd.). Asi k nejcitlivějším patří oblast zaměstnávání, kde i přes řadu pozitivních změn jsou například Romové stále diskriminováni. V oblasti vzdělávání jde většinou o diskriminaci nepřímou, školský systém je totiž nastaven na českou veřejnost. I přes antidiskriminační ustanovení je u nás obrana proti diskriminaci obtížná. Obrana proti ní je stále na oběti, která musí cesty k pomoci volit a hledat sama.

„K diskriminaci dochází pouze v případě, že jedincům nebo celým skupinám odpíráme stejné zacházení, o které zřejmě stojí.“ (Allport, 2004, s. 82)

Jak uvádí Hladík (2006, s. 70), s integrací menšin se od 60. let 20. století hovoří také o pozitivní diskriminaci, což je záměrné a cílené zvýhodňování určitých skupin obyvatel nebo jednotlivců. To například znamená, že musí být splněny dané limity, díky kterým jsou přijímáni příslušníci zvýhodňované skupiny. A nejedná se jen o sféru zaměstnávání. Tento

způsob však budí mnoho polemik. Jakékoliv zvýhodňování se neztotožňuje s idejemi multikulturalismu, ze kterých vychází multikulturní výchova.

Podle Šiškové (2008, s. 181-182) znamená výchova dětí a mládeže k toleranci to, že chceme ovlivnit jejich postoje. Děti můžeme vychovávat k rasové snášenlivosti vedením k ujasnění jejich vlastních postojů k jiným národům, informacemi o etniku, které mládež zajímají nebo ke kterému mají nejproblémovější vztah, uspořádáním besed o etniku, uspořádáním seminářů pro učitele.

V dnešní době narážíme na různé chování třídních učitelů, setkáváme se s agresivním chováním učitelů ve směru k žákům, kteří nemají toleranci k odlišnostem a nerespektují nové subkultury. I mezi studenty a žáky se objevuje určitá míra netolerance k jiným etnikům a kulturám. (Gulová, 2004, s. 124)

Jak uvádí Gulová (2004, s. 136), na Univerzitě Karlově v Praze je volitelný předmět Principy multikulturní tolerance, v rámci něhož hledají studenti odpovědi na otázky jako např. zda je multikulturní politika otázkou podílu cizinců v populaci, zda je multikulturní národní politika otázkou pozornosti a citlivosti, jaké jsou vztahy mezi etnicitou, rasami a náboženstvím, kdy přestávají být skupiny obyvatel minorita v kontextu s kulturou, kde jsou začátky kulturního pluralismu, zda existuje země, kde tento proces není ovlivňován mezinárodními událostmi, další otázka se vztahuje k legislativním opatřením, a také otázky týkající se historie multikulturalismu: to jak vidíme sami sebe, jak přistupujeme k multikulturní toleranci, na jakém stupni vývoje jsme a kam směřujeme.

Jedním z jevů dnešní doby, jak uvádí Eriksen (2007, s. 162, 171, 187) je nedostatek respektu. Ten člověk nezíská tím, že se bude zrcadlit v jiných. Respekt k sobě nemůže existovat nezávisle na našem respektu k druhým a druhých k nám. V souvislosti s multikulturní společností je respekt možno popsat takto: „Znamená to, že je hlas člověka vyslyšen, že je na něho pohlíženo jako na rovnocenného a že je chápán jako člověk s právem definovat sebe sama, ať už je „čistý“ nebo „nečistý“, ať již stojí uvnitř, vně či na hraně dané společnosti.“ (Eriksen, 2007, s. 187)

„Pokud mizí respekt jeden vůči druhému v rámci jedné sociokulturní skupiny, těžko ho můžeme hledat napříč kulturami.“ (Vejrychová et al, 27)

Vzhledem k výše uvedeným faktům je důležité děti a novou generaci vychovávat v rámci multikultury (a nejen tam) k respektu a toleranci. Respekt a tolerance jsou důležité

v každém vztahu, ať už je to vztah mezi lidmi nebo mezi národy a působí jako prevence diskriminace.

3 POSTOJE, PŘEDSUDKY

„Od samých počátků lidské civilizace docházelo ke kontaktům lidí nejen uvnitř určitého etnického společenství, ale také ke kontaktům příslušníků různých etnik a národů, jejich kultur a příslušných jazyků. Historiografická bádání a historická lingvistika přinášejí četné doklady o tom, jak se lidé již v nejstarších starověkých společnostech odlišovali nejen tím, že mluvili rozdílnými jazyky, nýbrž také svými postoji a předsudky k jiným etnikům a jejich jazykům.“ (Průcha, 2010, s. 14)

Dá se tedy velmi zjednodušeně a nadneseně říci, že si neseme předsudky z dob „barbarských“ až do dnešní civilizované společnosti.

Podle Cílkové (2007, s. 11) do České republiky přicházejí cizinci z různých důvodů, sami nebo s celými rodinami a mnoho z nich se snaží splynout s naší kulturou. Tento proces adaptace s sebou nese i mnohá rizika. Od stresu z migrace, přes kulturní šok až po přijetí či nepřijetí majoritní společnosti, to vše adaptaci znesnadňuje. Problémem je třeba oblast komunikace, další riziko jsou předsudky vůči jinému etniku. Předcházet konfliktům zde můžeme přípravou společnosti na příchody cizinců, kde by osvěta měla začít již na základních školách. Když se vyvarujeme předsudků a budeme se snažit pochopit jiné národnosti, můžeme tím předcházet konfliktům v těchto oblastech.

3.1 Postoje

Postoje jsou hodnotící vztahy, které zaujímá jednotlivec k okolnímu světu, jiným věcem i sobě a zahrnují tendenci chovat se určitým způsobem. Jsou vytvářeny od dětství spontánním učením v rodině a jiných sociálních prostředích. Mají složku kognitivní, emocionální a behaviorální. Účelem MKV je formovat v žácích a studentech pozitivní postoje k příslušníkům jiných národů a oslabovat nebo eliminovat již vytvořené postoje negativní. (Průcha, 2000, s. 145)

Jak je již uvedeno v minulé kapitole, pokud chceme vychovávat děti k toleranci, chceme ovlivňovat jejich postoje.

„Psychologické a jiné výzkumy dokládají, že změna již vytvořených postojů je složitý proces, obtížně proveditelný.“ (Průcha, 2011, s. 53)

Protože postoje jsou naučené a vše naučené je podmíněné, mohou se za určitých podmínek změnit, ale určité zkušenosti mohou mít také důsledky trvalé. Důležité postoje, pro nás významné, jsou poměrně stabilizované a obvykle se nemění. Pokud k jejich změně dojde, pak většinou vlivem například psychického otřesu, životní krize apod. Pokusů o změnu postoje je v našem životě mnoho. Od působení různých propagand politických stran až třeba po církve. Změně životně důležitého postoje se jedinec brání, protože přispívá k psychické integraci člověka. (Nakonečný, 2000, s. 147-146)

Šišková (2008, s. 181) uvádí tři základní atributy postojů: vztahují se k něčemu, jsou pozitivní nebo neutrální či negativní a mají určitou intenzitu. Změna postoje může působit ve shodném směru (té lze dosáhnout snadněji) nebo v opačném směru (ta je daleko obtížnější). Postoje jsou utvářeny v procesu sociálního učení, kde jsou jejich zdrojem specifické zkušenosti, sociální komunikace, modely, institucionální faktory. Lidé s neutrálním postojem jsou snadněji ovlivnitelní, než lidé s postoji více určitými.

„Ovlivnitelnost je jednak osobnostní rys a jednak souvisí s aktuálním stavem subjektu a se strukturou situace.“ (Nakonečný, 2009, s. 276). Postoj je individuální protějšek společenské hodnoty neboli vyjadřuje vztah k nějaké hodnotě, způsob nějakého hodnocení. Protože postoje vyjadřují vztah k hodnotám, předpokládají určitou míru orientace v těchto hodnotách založenou na zkušenosti, a tím jsou produktem učení. (Nakonečný, 2009, s. 259)

Jedním z důležitých východisek MKV je vytvářet bezpečné a vstřícné prostředí, abychom mohli přijímat odlišnosti, které vyplývají z rozdílností etnik, náboženství a uplatňovat kritické myšlení. Pak si mohou děti samy vytvářet vlastní postoje a názory. Tento proces můžeme rozdělit do tří fází, uvědomit si odlišnosti, respektovat odlišnosti, přijmout odlišnosti jako pozitivní jev. (Němečková, 2003, s. 8)

Souvislost mezi znalostmi o různých jevech multikulturní společnosti a vyjádřenými postoji k různým etnikům zjistil při originálním výzkumu (u vysokoškoláků a středoškoláků) na UTB ve Zlíně J. Hladík. „Čím vyšší mají respondenti multikulturní znalosti, tím pozitivnější postoje vyjadřují k různým etnikům. Naopak respondenti s nízkou úrovní znalostí nevykazují tak často pozitivní postoje k etnikům.“ (Průcha, 2011, s. 65). Znalost se tedy projevila jako kladný faktor postoje, kdy vyšší znalost ukázala pozitivnější postoje k určitým skupinám. (Průcha, 2011, s. 65)

3.2 Předsudky

„Odlišnost obohacuje naše myšlení. Dává nám možnost uvědomit si skutečnost z různých úhlů pohledu, a tím rozšiřuje vnímání všeho, co se okolo nás odehrává. Proces, který vede k takovému vnímání odlišností, je někdy označován jako „vzdělávání bez předsudků.“ (Němečková, 2003, s. 8). Toto si klade za cíl podporovat u dětí vytváření pozitivního sebepojetí, sebevědomí a skupinové identity, posílit vztahy mezi školou, rodinou a komunitou, ve které děti vyrůstají, podpořit sociální spravedlnost. V tomto směru je velmi důležitým krokem zkoumání našich vlastních předsudků. (Němečková, 2003, s. 9)

Jak píše Novák (2002, s. 8), předsudek je vlastně určitou formou postoje iracionálně založeného nebo postoje afektivně zdůrazněného. Typickým znakem předsudků jsou prvky averze a hostility. Obecně vzato předsudky slouží mimo jiné k obhájení zjevné nebo skryté diskriminace a nemusí jít jen o diskriminaci rasovou. Pro každého z nás je jistě složité vyrovnat se s předsudky u sebe sama. Ale na druhou stranu není důvod být nejhodnější a zastávat se všeho, co učiní národností menšina nebo se ztotožňovat se vším pocházejícím z majority. „Proč si nepřiznat, že ne každý člověk je naše krevní skupina. Není důvod, proč v mezích zákona nepopsat chyby majority i minority.“ (Novák, 2002, s. 70)

Asi nejkratší definici předsudku uvádí ve svém díle Allport (2004, s. 38) a sice, že „předsudek znamená smýšlet o druhých špatně bez náležitého opodstatnění.“ (Allport, 2004, s. 38) Možná úplnější je formulace předsudku: „Příznivý či nepříznivý postoj vůči osobě nebo věci, který člověk zaujímá předem, bez opravdové zkušenosti nebo bez ohledu na ni.“ (Allport, 2004, s. 38)

Předsudky nacházíme na různých úrovních společenského soužití. Jsou součástí lidské psychiky, existují mezi různými skupinami, národy. Nemají sice racionální základ, jsou často původu historického a nemají opodstatnění v současnosti, ale vykazují velkou setrvačnost, přenášejí se z generace na generaci. Předsudky tedy mají univerzální povahu. To znamená, že jsou součástí vztahů lidí na celé planetě. Pokud se zaměřují na etnika nebo rasové skupiny, jedná se o předsudky etnické neboli rasové. (Průcha, 2004, s. 108-109)

Předpojatými a negativními soudy o člověku nebo skupině si předsudky vytváříme. Dle Šulové (2007, s. 71) jsou předsudky rigidní (těžko se mění), konstantní, emotivně zbarvené a neodrážející realitu. Předsudek můžeme mít, ale nemusí se odrážet v našem chování. Pokud se ale do chování předsudek promítne, může dojít například k diskriminaci nebo až

k fyzickému násilí. Někteří jedinci inklinují k předsudkům více než jiní a jedna z možných příčin může být dětství, jejich výchova i vztah s rodiči.

A právě ve vztahu mezi rasovými předsudky u dětí a typem výchovy se prokázala souvislost. Množství předsudků bylo větší u dětí vychovávaných autoritářsky, kdy nemohly vyjádřit svůj vlastní názor, a rodiče trvali na téměř dokonalé poslušnosti. Navíc se prokázalo, že v dětství získané předsudky později samy nezmizí a nechávají stopu v povaze jedince. (Novák, 2002, s. 43-44)

Nelze to tvrdit s jistotou, ale jak uvádí Allport (2004, s. 321-332), i nedůsledná výchova, kdy děti často vyrůstaly v rozpadlé rodině, vede často ke vzniku předsudků. V prostředí integrované MŠ se ukazuje, že si děti poprvé rasového rozdílu povšimnou už ve dvou a půl letech. Autor rozděluje první stádium při učení se předsudku jako pregeneralizované poznávání:

1. Dítě se identifikuje s rodičem, snaží se mu vyhovět, aby nebylo potrestáno, a je poslušné.
2. Nebojí se příliš cizích lidí, ale je opatrné, necítí se jisté mimo rodinu.
3. Přes první stadium zvědavosti a zájmu o rasy a odlišnosti se naučilo, že jsou mezi skupinami rozdíly a dokáže je rozpoznat.
4. Dítě si vytvoří negativní postoj k jiným, aby se svým chováním přizpůsobilo přáním rodičů.

Ve druhém stadiu učení se předsudku se dítě pravděpodobně dostane do fáze naprostého zavrhování. Děti v první a druhé třídě si ještě hrají s dětmi jiných etnik, ale toto přátelství vydrží tak do páté třídy, kdy si už vybírají vlastní skupinu. Přichází stadium diferenciacce, kdy předsudky už nejsou absolutní. Jakmile začne působit výchova ve škole, děti musí mluvit demokraticky. U dětí kolem 12 let můžeme vidět zavrhování co se týká chování, ale verbální akceptaci, předsudky ovlivňují chování, ale také působí verbální, demokratické normy. Kolem patnácti let mladí pozoruhodně napodobují vzory chování dospělých. Podle příslušné situace se mění mluva na demokratickou nebo na předsudečnou, dokonce se podle okolností mění i chování.

„Zatím lze obecně konstatovat, že pro vznik a vývoj předsudků je rozhodující prostředí, v němž jednatel od dětství vyrůstá – což znamená, že v průběhu osvojování si určité

kultury (tj. procesu enkulturace) dítě přejímá kromě „pozitivních“ hodnot, norem, tradic atd. také různé „negativní“ obsahy dané kultury včetně stereotypů a předsudků.“ (Průcha, 2011, s. 61)

„Kdosi řekl, že je snazší rozbít atom než předsudek.“ (Allport, 2004, s. 25)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 PEDAGOGICKÝ VÝZKUM

Realizace multikulturní výchovy na našich školách je podle RVP ZV průřezové téma. Způsob realizace a časové možnosti jsou na jednotlivých školách a učitelích a jsou různé podle jejich vytížení. Školy mají také možnosti využívat projektů nebo nabídek organizací, které se tématy zabývají více do hloubky a mohou tak žákům nabídnout své poznatky a praktické zkušenosti formou různých přednášek, workshopů, akcí, apod. Jedna taková organizace realizovala multikulturní workshop na škole v naší vesnici. Jedná se o neziskovou organizaci Nesehnutí z Brna. Workshop děti i učitele zaujal, a proto mě napadlo, že by bylo zajímavé zjistit, jaký vliv tato akce na žáky má.

4.1 Workshop „Od předsudků k rasismu“

Protože sama nemám tolik znalostí ani pedagogických zkušeností, rozhodla jsem se oslovit organizaci Nesehnutí z Brna, Základní školu Slovenská Zlín a Střední průmyslovou školu polytechnickou Zlín pro realizaci pedagogického výzkumu. Vzhledem ke skutečnosti, že se zmiňované workshopy platí, nebylo jednoduché najít školu, která by byla ochotna takový výzkum realizovat. Dvě výše zmíněné školy byly ochotny absolvovat workshopy a účastnit se výzkumu. Vzhledem k časovým a finančním možnostem obou škol se workshop realizoval na základní škole ve třech třídách a na střední škole ve dvou třídách, vždy to byly dvě vyučovací hodiny, tedy 90 minut. Workshopy probíhaly podle časových možností jednotlivých škol.

Cílem workshopu je seznámit se s pojmem předsudek, rasismus, diskriminace, xenofobie a s druhy předsudků, uvědomit si svoje předsudky a předsudky ve společnosti, komunikační bariéry na základě předsudků, rizika předsudků, která mohou ústít v rasismus. Metodami jsou rozhovor, diskuze, slovní hodnocení, práce s textem, kritické myšlení.

První aktivitou je uvítání, představení se. Lektoři se představí interaktivním způsobem a navodí téma workshopu. Napíšou si na papír tvrzení/charakteristiku o sobě a žáci mají poznat, ke komu toto tvrzení patří. Žáci se pak mají zamyslet proč a na základě čeho se rozhodovali. Další aktivita se nazývá Co je předsudek? Na tabuli je napsáno několik předsudečných výroků (Cizinci nám berou práci. Romové kradou. Ženy jsou špatné řidičky apod.) Žáci si výroky přečtou a pak se lektoři ptají, zda vidí nějakou souvislost, koho se výroky týkají, jak asi vznikly, zda je možné na základě jedné negativní zkušenosti odsoudit celou

skupinu, kde žáci takové výroky slyšeli atd. Poté napíše výrok „Češi, nekráste tady“ a rozebírají, jak a proč tento výrok vznikl, a jak by se žáci cítili a chovali, kdyby na něj někde v cizině narazili. To je podněcuje k tomu, aby o předsudcích začali přemýšlet v jiných souvislostech. Aktivita Tečkovaná je zaměřená na to pochopit, jak se může cítit příslušník většiny a menšiny. Žáci mají zavřené oči. Všem se nalepí na čelo tečka s jednou barvou, žáci se pak mají sami bez mluvení rozdělit správně do skupin podle barvy. Jeden nepatří nikam a ostatní skupiny se rozhodují, jestli si ho mezi sebe vezmou. Reflexe: Jak se žáci cítili, když našli někoho se stejnou barvou? Jak se cítil student s osamělou tečkou? Je pro člověka důležité někam patřit? Do jakých skupin sami patříme? Jsou tyto „tečky“ ve všech případech dobrovolně zvolené?

Aktivita Noviny měla na základě předchozího výkladu zjistit, jestli jsou žáci schopni v novinových článcích vyhledat předsudečné věty nebo ty, které svádějí k vytvoření předsudků. Výroky se vypsaly na tabuli a diskutovalo se, o jaké šlo předsudky, skupiny, jichž se týkaly. Jak si můžeme sami předsudky vytvořit, jak se mohou projevit v našem chování, a jestli lze věty přeformulovat, aby se tam předsudky neobjevovaly. Poslední aktivitou bylo hraní scének podle rozdaných zadání. Každá skupinka zahrála scénku a ostatní hádali, zda se jedná o rasismus, diskriminaci, xenofobii apod. Aktivita se mohly měnit na základě reakcí studentů a jejich zapojení. Na závěr proběhlo kolečko, kde měl každý říct, co se mu líbilo či nelíbilo a jaký si odnesl poznatek.

4.2 Výzkumný problém a výzkumné otázky

Jako výzkumný problém jsem stanovila tři otázky:

1VO: Má multikulturní workshop „Od předsudků k rasismu“ vliv na znalosti žáků a studentů?

2VO: Má multikulturní workshop „Od předsudků k rasismu“ vliv na postoje žáků a studentů?

3VO: Jaký význam má absolvování multikulturního workshopu „Od předsudků k rasismu“?

4.3 Výzkumné cíle

Pro účely mého výzkumu jsem si stanovila výzkumné cíle:

- Zjistit, zda má multikulturní workshop vliv na znalosti žáků a studentů.
- Zjistit, zda má multikulturní workshop vliv na postoje žáků a studentů.
- Zjistit, jaký má význam absolvování workshopu „Od předsudků k rasismu“.

4.4 Metoda sběru dat

Zvolila jsem kvantitativní druh výzkumu, protože tímto způsobem získám větší množství dat. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila pedagogický experiment a výsledky budu zjišťovat pomocí dotazníkového šetření.

Vzhledem k povaze workshopu jsem se rozhodla rozdělit dotazník na dvě základní části, znalostní a postojovou. V úvodu se dotazuji na národnost, pohlaví a věk. Následují otázky číslo 1 - 9, které jsou zaměřeny na znalosti. Položky jsem volila na základě metodických materiálů k workshopu a na základě konzultací s lektorkami workshopu. Jedná se o otázky uzavřené, s výběrem ze čtyř možností odpovědi ke každé otázce. Jednalo se o specifikaci pojmu jako je např. předsudek, rasismus, diskriminace apod. Tyto pojmy lektorky žákům a studentům během workshopu objasňovaly a vysvětlovaly. Dále otázky 10 - 21 byly zaměřeny spíše na postoje k předsudkům, diskriminaci, rasismu apod. Otázky byly uzavřené, otevřené i polootevřené. Snažila jsem se je opět konzultovat s lektorkami a formulovat tak, aby byla možnost zjistit případný posun v postojích. Při formulování otázek jsem se snažila vycházet z metodických materiálů k workshopu a konzultací s lektorkami, případně s paní učitelkou, která workshop s dětmi absolvovala na jiné základní škole. V dotaznících, které se vyplňovaly po workshopu, byly ještě dvě doplňující otázky číslo 22 a 23 týkající se názoru studentů a žáků na absolvování workshopu.

Dotazníky jsem zanesla vždy 14 dní před konáním workshopu na příslušnou školu. Tam byly dotazníky rozdány a vyplněny v rámci školních aktivit a po vyplnění byly hned sesbírány a předány zpět mně. Další dotazníky byly vyplněny na školách asi týden po konání workshopu. Vzhledem k vytížení škol nebylo možné vždy zajistit optimální termín a podmínky k vyplnění dotazníků, stejně jako podání informací k jejich vyplňování.

Dotazníky byly vyplněny vždy před a po absolvování workshopu a byly vyplněny jak experimentální, tak kontrolní skupinou. Jedná se tedy o pretest a posttest.

4.5 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor vzhledem k tomu, že se jedná o pedagogický experiment s technikou paralelních skupin, tvořila skupina experimentální, která absolvovala workshop a skupina kontrolní, která se workshopu neúčastnila. Výzkumný soubor byl vybrán záměrným výběrem respondentů. Skupiny se skládaly ze žáků základní školy a střední školy ve Zlíně.

Experimentální skupinu tvořili žáci tří osmých tříd ze základní školy ve Zlíně, celkem šlo asi o 58 žáků (59 pretest, 57 posttest) ve věku od 13 do 14 let a studenti dvou tříd střední školy ve Zlíně celkem asi kolem 29 (31 pretest, 27 posttest) studentů ve věku od 17 do 18 let.

Kontrolní skupinu tvořili žáci dvou devátých tříd ze stejné základní školy ve Zlíně, celkem 40 žáků (40 pretest, 39 posttest) ve věku od 14 do 15 let a dvou tříd studentů ze stejné střední školy ve Zlíně, celkem 34 studentů ve věku od 17 do 19 let.

4.6 Časový průběh

Realizace pedagogického experimentu proběhla v měsících listopad a prosinec 2013. Na základní škole byly pretesty vyplňovány asi 14 dnů před konáním workshopu. Ten se konal 21. 11. 2013 během celého dne postupně u tří osmých tříd. Pretesty vyplňovala souběžně s experimentální skupinou i skupina kontrolní. Posttesty na základní škole byly vyplňovány ne úplně přesně, jak jsme se domlouvali, tedy asi do týdne po workshopu, ale vzhledem k časovým možnostem školy v té době. Posttesty byly vyplněny mezi 28. 11. až 2. 12. 2013. Posttesty opět vyplňovala experimentální i kontrolní skupina souběžně.

Na střední škole probíhaly workshopy dne 12. 12. 2013. Pretesty byly vyplňovány 14 dnů před workshopem. Vzhledem k časovým možnostem střední školy byly posttesty vyplněny mezi 16. - 18. 12. 2013. Experimentální i kontrolní skupina vyplňovaly pretesty i posttesty souběžně.

Pretesty a posttesty jsem vyhodnocovala od prosince 2013 do února 2014.

4.7 Způsob zpracování dat

Výsledky pretestu i posttestu jsem vyhodnocovala zvlášť u experimentální a zvlášť u kontrolní skupiny. Základem experimentu bylo srovnání u experimentální skupiny před absol-

vování workshopu a následně po něm. Otázky byly vyhodnoceny v okruzích, dva základní okruhy byly část otázek 1 - 9 znalostní, 18 - postojové, vyhodnocované pretesty i posttesty u experimentální i kontrolní skupiny. Otázky 10 - 13 se týkaly předsudků a byly vyhodnoceny popisně z posttestů u skupiny experimentální. Otázky 15 - 17 byly zpracovány do čtyřpolní tabulky. 19 - 21 byly vyhodnoceny z posttestů u experimentální skupiny. 22 - 23 byly otázky pouze u experimentální skupiny v posttestu a týkaly se názorů žáků a studentů na workshop.

Jako metody analýzy dat byly použity: Studentův t-test (pro použití t-testu byly splněny podmínky homoskedasticity a normality rozdělení), test nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku, popisné hodnocení otázky, procentuální vyhodnocení.

5 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výsledky výzkumu jsem zpracovávala z pretestů a posttestů. Základem bylo srovnání pretestů a posttestů u experimentální skupiny.

5.1 Výsledky okruhu znalostních otázek

Otázky z dotazníku číslo 1 - 9 byly zaměřeny na znalosti žáků a studentů. Každá otázka měla na výběr ze čtyř odpovědí, z nichž vždy byla správná jedna. Otázky byly zaměřené na znalost pojmů, jako je předsudek, rasismus, diskriminace apod. Šlo o pojmy, které se týkaly tématu workshopu a byly v jeho průběhu vysvětlovány a objasňovány. Dotazníky byly anonymní a vždy rozdány ve stejných třídách. Nepodařilo se mi zajistit, aby byly ve třídě vždy stejní žáci a studenti při vyplnění pretestu i posttestu a vlastně jsem ani nemohla ovlivnit, aby byli titíž žáci a studenti na workshopu. Z toho plyne, že např. někteří žáci nevyplnili pretest, účastnili se workshopu a vyplnili posttest (nebo obráceně). Vzhledem k tomu, že dotazníky byly anonymní, nemohla jsem je z vyhodnocení vyloučit. Pro vyhodnocení tohoto okruhu jsem zvolila postup, při kterém se každé správně zodpovězené otázce přidělil jeden bod. Otázek bylo devět, nejvíce bylo tedy možno získat devět bodů. Body pro jednotlivé skupiny jsem zapsala do tabulky v programu Microsoft Excel. Poté jsem pro jednu celou skupinu udělala průměr hodnocení. Skupin bylo celkem osm (viz tabulky v příloze P III-P VI).

5.1.1 Výsledky experimentální skupiny

Výsledky pro vyhodnocení znalostních otázek jsem zpracovala pomocí Studentova t-testu. Jednalo se tedy o otázky číslo 1 - 9 v dotazníku (viz příloha P I a P II).

Zvolené hypotézy pro tento okruh otázek:

H₀ Mezi průměrným počtem bodů dosaženým v pretestu a posttestu u experimentální skupiny není statisticky významný rozdíl.

H_A Mezi dosaženými průměry v pretestu a v posttestu u experimentální skupiny jsou statisticky významné rozdíly.

Po zpracování znalostní části dotazníku vyšel u experimentální skupiny v pretestu bodový průměr u základní školy 6,20 a v posttestu 6,53 ($p=0,332$). U střední školy vyšel průměr u experimentální skupiny v pretestu 5,74 a v posttestu 5,96 ($p=0,372$). Na základě tohoto

výsledku nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu. Platí tedy, že mezi dosaženými průměry u pretestů a posttestů u experimentálních skupin není statisticky významný rozdíl. Z čehož vyplývá, že i přes nárůst bodového průměru u obou skupin, neudělali žáci a studenti po absolvování workshopu významný pokrok ve znalostech pojmů, týkajících se předsudků a rasismu.

5.1.2 Výsledky kontrolní skupiny

Protože u experimentální skupiny nevyšly statisticky významné rozdíly v pretestu a posttestu, nehodnotila jsem již průměry skupiny kontrolní.

5.2 Výsledky okruhu postojových otázek

Otázka z dotazníku číslo 18 byla zaměřena na postoje žáků a studentů. Žáci a studenti zde měli tvrzení o určitých národnostech a měli uvést, zda s tímto tvrzením souhlasí nebo ne. Celkem osm položek bylo hodnoceno bodově, tzn. při kladné odpovědi (ano, spíše ano) byl přidělen jeden bod, nula bodů bylo při odpovědi nevím nebo záporné (spíše ne, ne). Celkem bylo možné získat 8 bodů, což tedy znamenalo, čím vyšší bodové hodnocení, tím kladnější postoj k jiným národům, cizincům. Body pro jednotlivé skupiny jsem zapsala do tabulky v programu Microsoft Excel. Poté jsem pro jednu celou skupinu udělala průměr hodnocení. Skupin bylo celkem osm (viz tabulky v příloze P III-P VI).

5.2.1 Výsledky experimentální skupiny

Výsledky pro vyhodnocení znalostních otázek jsem zpracovala pomocí Studentova t -testu .

Otázka číslo 18. *Souhlasíš s tvrzením:* v nabídce bylo celkem osm možností (dotazník viz příloha PI a P II).

Zvolené hypotézy pro tento okruh otázek:

H₀ Mezi průměrným počtem bodů dosaženým v pretestu a posttestu u experimentální skupiny není statisticky významný rozdíl.

H_A Mezi dosaženými průměry v pretestu a v posttestu u experimentální skupiny jsou statisticky významné rozdíly.

Po zpracování položky číslo 18, která se týkala postojů žáků a studentů, vyšel bodový průměr u experimentální skupiny za základní školy v pretestu 3,34 a v posttestu 3,02 ($p=,310$).

U experimentální skupiny ze střední školy vyšel bodový průměr v pretestu 2,16 a v posttestu 2,15 ($p=0,975$). Na základě tohoto výsledku nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu. Platí tedy, že mezi dosaženými průměry u pretestů a posttestů u experimentálních skupin není statisticky významný rozdíl. Žáci a studenti tedy neudělali po absolvování workshopu posun ve svých postojích k jiným národům, cizincům.

5.2.2 Výsledky kontrolní skupiny

Protože u experimentální skupiny nevyšly statisticky významné rozdíly v pretestu a posttestu, nehodnotila jsem již průměry skupiny kontrolní.

5.3 Výsledky dalšího postojového okruhu

Výsledky u položek 15 -17 dotazníku, které se řadí k postojovým otázkám, jsem vyhodnotila pomocí Testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku, protože jsme zde zkoumali vztah mezi dvěma proměnnými, které nabývaly pouze dvou hodnot. Zde jsem zpracovala pouze výsledky experimentální skupiny v pretestu a posttestu, s volbou odpovědí kladné (ano, spíše ano) a záporné (spíše ne, ne). S odpověďmi nevím jsem nepracovala.

Formulace hypotéz:

H₀ Frekvence odpovědí ano/ne u pretestu a posttestu není rozdílná

H_A Frekvence odpovědí ano/ne u pretestu a posttestu je rozdílná.

Pro čtyřpolní tabulku byla zvolena hladina významnosti 0,05, stupeň volnosti 1. Tyto hodnoty platí pro všechny položky 15 - 17.

Výsledky otázky číslo 15:

15. Nechal by ses ošetřit lékařem nebo zdravotní sestrou jiné národnosti či barvy pleti?

1. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 15, základní škola:

	ANO	NE	celkem
EXPRE	50	4	54
EXPO	41	7	48
celkem	91	11	102

Výsledná hodnota u experimentální skupiny ze základní školy $\chi^2 = 1,36$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

2. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 15, střední škola:

	ANO	NE	celkem
EXPRE	20	4	24
EXPO	17	4	21
celkem	37	8	45

Výsledná hodnota u experimentální skupiny ze střední školy $\chi^2 = 0,043$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

Výsledky otázky číslo 16:

16. Sedl by sis v lavici vedle příslušníka jiné národnosti?

3. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 16, základní škola:

	ANO	NE	celkem
EXPRE	45	7	52
EXPO	42	7	49
celkem	87	14	101

Výsledná hodnota u experimentální skupiny ze základní školy $\chi^2 = 0,014$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

4. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 16, střední škola:

	ANO	NE	celkem
EXPRE	31	5	36
EXPO	21	4	25
celkem	52	9	61

Výsledná hodnota u experimentální skupiny ze střední školy $\chi^2 = 0,052$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

Výsledky otázky číslo 17.

17. Dokážeš si představit jako svého životního partnera příslušníka (příslušnici) jiné rasy či etnika?

5. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 17, základní škola:

	ANO	NE	celkem
EXPRE	26	25	51
EXPO	19	28	47
celkem	45	53	98

Výsledná hodnota u experimentální skupiny ze základní školy $\chi^2 = 1,097$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

6. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 17, střední škola:

	ANO	NE	celkem
EXPRE	7	14	21
EXPO	8	13	21
celkem	15	27	42

Výsledná hodnota u experimentální skupiny ze střední školy $\chi^2 = 1,097$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

Zde je patrné z výsledků, že ani v jednom případě nemůžeme odmítnout nulovou hypotézu, což znamená, že frekvence odpovědí ano/ne u pretestu a posttestů u základní i střední školy není rozdílná. Ani zpracování otázek číslo 15 až 17 nepotvrdilo, že by workshop měl vliv na postoje žáků a studentů k příslušníkům jiných národností. Vzhledem k této skutečnosti, jsem nezkoumala dotazníky z kontrolních skupin.

5.4 Výsledky okruhu zabývajícího se předsudky

Položky v dotazníku číslo 10 -13 jsem vyhodnotila popisně. Tento okruh se týkal předsudků obecně. Vyhodnocení jsem čerpala z posttestů u experimentální skupiny ze základní a střední školy. Na otázku číslo: **10. Jsou podle tebe předsudky nebezpečné?**, odpovědělo ze základní školy 40 žáků – ano, 13 – ne, 3 – nevím. Většina žáků si tedy myslí, že před-

sudky mohou být nebezpečné. Tady je oproti střední škole rozdíl. Tam ano - odpovědělo pouze 10 studentů, 13 si myslí, že nebezpečné nejsou a 4 studenti nevědí. Pro lepší přehled uvádím výsledky vyjádřené v procentech.

Základní škola: ANO 71,4%   NE 23,2%   NEVÍM 5,4%

Střední škola: ANO 37%   NE 48%   NEVÍM 15%

Žáci ze základní školy jsou více přesvědčeni o nebezpečnosti předsudků než studenti střední školy.

11. Zakroužkuj druh předsudku, o kterém se domníváš, že ovlivňuje tvé vnímání jiných lidí. Tady měli žáci a studenti na výběr z 9 předsudků. Uvádím tabulku, kde jsou předsudky seřazeny od nejvíce po nejméně uváděný.

7. Tabulka předsudků otázka číslo 11, základní škola:

rasový.....		19
vůči fyzic. vzhledu		18
vůči věku.....		11
náboženský		10
osoby s postižením		9
sex. orientace		9
ekonomický		8
vůči pohlaví		5
profesní.....		3

8. Tabulka předsudků otázka číslo 11, střední škola:

vůči fyzic. vzhledu		15
rasový.....		13
sex. orientace		12
osoby s postižením		9
vůči věku.....		8
náboženský		7
vůči pohlaví		6
ekonomický		6
profesní.....		6

Zde jednoznačně vedly předsudky vůči fyzickému vzhledu a rasový, na konci se umístily předsudky vůči opačnému pohlaví, ekonomický a profesní.

12. Máš nějakou vlastní zkušenost s předsudky? Pokud ano, popiš ji.

Tady byli více sdílní žáci základní školy. I když asi polovina respondentů neodpověděla vůbec, 11 odpovědělo, že neví. Zbytek odpovědí byl většinou typu: Někdo si něco myslí o druhém a pak to tak není.... Odsuzují mě, jak vypadám, jak se maluju, oblékám.... Prý jsem drzá, jen se nebojím říct svůj názor, tak mě pomlouvají.... Odsuzují mě, že jsem tlustý.... Hezký kluk vypadal hodný, ale pak mi nadával... Jsem napůl Vietnamka, dřív se mi smáli... U střední školy odpověděli, že s předsudky zkušenost mají 3 studenti a 3 studenti nemají. Jeden student napsal: Předsudek o cigánech – je to pravda! Další uvedl, že je Čechochorvat a ostatní ho odsuzovali za jeho původ, že má nečistou krev, je špína, vadil jim jeho národ a utahovali si z jeho druhého jazyka.

Na základní škole měly děti jednoznačně nejvíce zkušeností s předsudkem vůči vzhledu, na střední škole to byl předsudek rasový.

13. Co podle tebe předsudky způsobují?

Tady se odpovědi u žáků a studentů podobaly. Uváděli pojmy jako je ponížení, bolest, strach, smutek, úzkost, nesnášenlivost, nenávisť, odpor, hněv, pláč, hádky, pomluvy, urážky, konflikty, unáhlená rozhodnutí, odsouzení člověka, i když ho neznáme. Také nás nutí být opatrní a mohou být jakousi ochranou. Jako zajímavý uvádím „postřeh“ jednoho žáka ze základní školy: Nic jsme se nenaučili, spíše více k rasismu, pomohli jste uvědomit si pár faktů!

5.5 Vyhodnocení položky týkající se diskriminace

V otázce číslo 14 měli žáci a studenti ze sedmi situací rozpoznat, kdy se jedná o diskriminaci. Odpovědi jsem rozdělila na správné a špatné, odpovědi nevím jsem nepočítala. Součet všech odpovědí uvádím níže, ve čtyřpolní tabulce pro test nezávislosti chí-kvadrát. Vyhodnocovala jsem pretest a posttest u experimentální skupiny.

Formulace hypotéz:

H₀ Frekvence odpovědí správných a špatných u pretestu a posttestu není rozdílná

H_A Frekvence odpovědí správných a špatných u pretestu a posttestu je rozdílná.

9. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 14, základní škola:

	správně	špatně	celkem
EXPRE	224	132	356
EXPO	208	113	321
celkem	432	245	677

Výsledná hodnota $\chi^2 = 0,257$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

10. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 14, střední škola:

	správně	špatně	celkem
EXPRE	110	67	177
EXPO	97	54	151
celkem	207	121	328

Výsledná hodnota $\chi^2 = 0,153$. Kritická hodnota při hladině významnosti 0,5 při stupni volnosti 1 je 3,84. Protože vypočítaná hodnota je menší než hodnota kritická, nemůžeme tedy odmítnout nulovou hypotézu.

Vzhledem k výsledkům experimentálních skupin jsem již neprováděla porovnání skupin kontrolních. Musím konstatovat, že ani v otázce týkající se diskriminace, neboli rozpoznání, ve kterých případech se o diskriminaci jedná či nejedná, se nepodařilo potvrdit vliv workshopu na vědomosti žáků a studentů.

5.6 Výsledky závěrečné části dotazníku

Výsledky položek 19 - 21 zjišťují názor žáků a studentů, 22 a 23 se týkají přímo workshopu. Jsou vyhodnoceny pouze z posttestů u experimentálních skupin.

19. Chtěl/a bys vědět více informací o kulturách a historii ostatních národů pro jejich lepší pochopení a toleranci?

11. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 19, základní škola:

ano	37	66%
ne	14	25%
nevím	5	9%

12. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 19, střední škola:

ano	11	41%
ne	13	48%
nevím	3	11%

Zde vidíme rozdíl, kdy žáci základní školy mají větší zájem dozvědět se více informací o jiných kulturách a historii než žáci střední školy.

20. Mohou nás jiné kultury něčím obohatit?

13. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 20, základní škola:

ano	39	70%
ne	6	11%
nevím	11	19%

14. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 20, střední škola:

ano	13	48%
ne	6	22%
nevím	8	30%

Opět je zde zřetelný rozdíl, kde si žáci základní školy v daleko větší míře myslí, že nás mohou jiné kultury něčím obohatit proti žákům ze střední školy. Na dotaz, čím nás mohou jiné kultury obohatit, psali žáci a studenti nejčastěji pojmy: kultura, zvyky, tradice, jídlo, hudba, architektura, jiný pohled.

21. Myslíte si, že cizinci žijící u nás by se měli přizpůsobit našim zvykům, tradicím a kultuře?

15. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 21, základní škola:

ano	33	59%
ne	12	21%
nevím	11	20%

16. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 21, střední škola:

ano	15	56%
ne	9	33%
nevím	3	11%

Z těchto výsledků je patrné, že jsou názory žáků i studentů podobné. Většina si myslí, že by se cizinci žijící u nás měli přizpůsobit našim zvykům a tradicím.

22. Myslíš, že po absolvování workshopu jsi schopen/schopna předsudky lépe rozeznat?

17. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 22, základní škola:

ano	43	77%
ne	6	22%
nevím	7	12%

18. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 22, střední škola:

ano	16	59%
ne	3	11%
nevím	8	30%

U této položky je viditelný kladný vliv workshopu na téma předsudky, jak u žáků základní školy, tak i u studentů střední školy.

23. Máš jiný náhled po absolvování workshopu na příslušníky menšin?

19. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 23, základní škola:

ano	23	41%
ne	26	46%
nevím	7	13%

20. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 23, střední škola:

ano	7	26%
ne	15	56%
nevím	5	18%

Tady vychází hodnocení absolvování workshopu vzhledem k pohledu na příslušníky menšin spíše záporně. A to jak od žáků, tak i studentů. Zhruba polovina všech dotázaných odpověděla, že jejich pohled na příslušníky menšin se po workshopu nezměnil. Více, jak pře-

tina dotázaných odpověděla kladně, tedy že se jejich pohled na příslušníky menšin po absolvování workshopu změnil.

5.7 Shrnutí výsledků

Dotazník k praktické části mé bakalářské práce se skládá ze dvou základních okruhů, a to znalostního a postojového. Ke zpracování znalostní části dotazníku (položky 1 - 9) jsem použila bodové hodnocení každé správně zodpovězené otázky, a to jedním bodem. Poté jsem spočítala bodový průměr za každou skupinu (experimentální skupina na ZŠ, pretest a posttest, experimentální skupina na SŠ, pretest a posttest). U experimentální skupiny na základní i střední škole vyšel bodový průměr vyšší u posttestu než u pretestu. Výsledky jsem zpracovala pomocí Studentova t-testu, ale nevyšel mi statisticky významný rozdíl. Nemohla jsem tedy odmítnout nulovou hypotézu. A i přes malý posun v bodovém hodnocení posttestů proti pretestům jsem musela vzhledem k výsledkům výpočtů konstatovat, že se mi nepodařilo potvrdit vliv workshopu na znalosti žáků na základní škole studentů na střední škole ve Zlíně, kde jsem výzkum prováděla. Jde o odpověď na první výzkumnou otázku. *IVO: Má multikulturní workshop „Od předsudků k rasismu“ vliv na znalosti žáků a studentů?*

Postojový okruh dotazníku, který představuje položka číslo 18, byl zpracován obdobným způsobem jako část znalostní. Jednalo se o souhlas nebo nesouhlas s určitým tvrzením o jiném národu. Jeden bod získala odpověď kladná, dá se tedy říci, že čím větší bodový zisk, tím kladnější postoj k cizincům a jiným národům. Opět jsem spočítala bodový průměr za každou skupinu (experimentální skupina na ZŠ, pretest a posttest, experimentální skupina na SŠ, pretest a posttest). Výsledky jsem zpracovala pomocí Studentova t-testu. Výsledné srovnání pretestů a posttestů neprokázalo statisticky významný rozdíl a opět mi neumožnilo odmítnout nulovou hypotézu. Postojové otázky číslo 15 - 17 (*15 - Nechal by ses ošetřit lékařem nebo zdravotní sestrou jiné národnosti či barvy pleti? 16 - Sedl by sis v lavici vedle příslušníka jiné národnosti? 17 - Dokážeš si představit jako svého životního partnera příslušníka (příslušnici) jiné rasy či etnika?*) jsem zpracovávala pomocí Testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku. Vyhodnocovala jsem odpovědi kladné (ano, spíše ano) a záporné (spíše ne, ne), u experimentální skupiny na základní a střední škole, v pretestu a v posttestu. U 15. a 16. položky převládal počet kladných odpovědí, u položky číslo 17 počet záporných. Hodnoty, které vyšly při srovnání pretestů a posttestů, mi opět

neumožnily odmítnout nulovou hypotézu. Odpověď na mou druhou výzkumnou otázku tedy je, že se mi nepodařilo potvrdit vliv workshopu na postoje žáků základní školy a studentů střední školy ve Zlíně, kde jsem výzkum prováděla. 2VO: *Má multikulturní workshop „Od předsudků k rasismu“ vliv na postoje žáků a studentů?*

Položku číslo 14, týkající se diskriminace a jejího rozpoznání v příkladech, jsem zpracovala do čtyřpolní tabulky. Výsledek Testu nezávislosti chí-kvadrát pro čtyřpolní tabulku zpracovaný pro experimentální skupinu základní školy a střední školy v pretestu a posttestu nepotvrdil statisticky významný rozdíl, a proto jsem nemohla odmítnout nulovou hypotézu ani u této položky. Okruh otázek související s předsudky jsem zpracovala jen popisně z posttestů u experimentální skupiny na základní i střední škole. Tady byli žáci základní školy více přesvědčeni o nebezpečí předsudků, oproti studentům střední školy. Nejvíce vnímají žáci a studenti předsudky rasové a předsudky vůči vzhledu, nejméně předsudky profesní. Vlastní zkušenost měli žáci nejvíce s předsudky vůči vzhledu a studenti s předsudky rasovými. V odpovědích na otázku, co mohou předsudky způsobit, se žáci a studenti v podstatě shodli. V závěrečné části dotazníku žáci a studenti také vyjadřovali svůj názor na působení workshopu. Více informací o kulturách a historii ostatních národů pro jejich lepší pochopení a toleranci by uvítalo 66% z dotázaných žáků ZŠ a 41% z dotázaných studentů SŠ. Že nás mohou jiné kultury něčím obohatit si myslí 70% dotázaných žáků ZŠ a 48% dotázaných studentů SŠ. Podle 59% z dotázaných žáků ZŠ a 56% z dotázaných studentů SŠ by se měli cizinci u nás žijící přizpůsobit našim zvykům, tradicím a kultuře. Lépe rozeznat předsudky by umělo po absolvování workshopu 77% z dotázaných žáků ZŠ a 59% z dotázaných studentů SŠ. Že se pohled na příslušníky jiných menšin u nás po absolvování workshopu nezměnil, odpověděla zhruba polovina dotázaných žáků a studentů a více než jedna třetina odpověděla, že se jejich pohled na příslušníky jiných národů po absolvování workshopu změnil. Vzhledem k odpovědím na poslední dvě položky a k mé přímé účasti na workshopech bych si dovolila konstatovat, že odpověď na třetí výzkumnou otázku je, že absolvování workshopu má význam. 3VO: *Jaký význam má absolvování multikulturního workshopu „Od předsudků k rasismu“?*

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývá vlivem multikulturního workshopu na znalosti a postoje žáků základní školy a studentů střední školy ve Zlíně. Zájem obou škol o konání workshopu s danou tematikou byl velký, stejně jako ochota a pomoc učitelů při organizování celého projektu. Bohužel i přes tyto skutečnosti komplikací, či úskalím celé práce bylo, že se nepodařilo zajistit optimální podmínky pro pedagogický experiment. Jelikož jsem vše zajišťovala, ale nemohla jsem ovlivnit stejné složení skupin při pretestech, při účasti na workshopu a následně při posttestech. Stejně tak i časový odstup při vyplňování posttestů. Bylo to kvůli časovému vytížení jednotlivých škol. Myslím, že i toto mohlo hrát roli ve výsledcích celého experimentu.

Nepodařilo se mi prokázat vliv workshopu na znalosti žáků a studentů a pro mě možné vysvětlení je to, že pojmy jako rasismus, xenofobie, diskriminace apod. jsou jim známy, že se s nimi již setkali, protože se o těchto problémech mluví všude. Tomu by mohl nasvědčovat výsledek bodového hodnocení znalostní části dotazníku, kdy při možnosti získat 9 bodů za znalosti, byl průměr kolem 6 bodů. Byla jsem přítomna při workshopech jako pozorovatel a mohu potvrdit, že žáci i studenti některé pojmy znali. V rámci přednášky jim lektorky problematiku objasňovaly do hloubky, co vlastně tyto pojmy představují v reálném životě. V jakých konkrétních situacích by se s nimi žáci a studenti mohli setkat, jak je rozpoznat a lépe je pochopit. Při různých aktivitách si respondenti vyzkoušeli přímo na sobě specifické prožitky a měli možnost pochopit, jak se může cítit příslušník menšin, což je dle mého názoru neocenitelná zkušenost.

Nepodařilo se mi prokázat vliv workshopu ani na postoje žáků a studentů. Skutečností je, že například položka týkající se postojů k jiným národům a cizincům, kde čím více bodů, tím kladnější postoj, zde mohli žáci a studenti získat 8 bodů, průměr byl však kolem 2,7 bodu. To svědčí o nízké toleranci a o předsudcích vůči ostatním národům u dnešní mládeže, což je ale už známý fakt. Jedna z lektorek byla Ukrajinka, bylo zajímavé, že žáci i studenti s tím neměli naprosto žádný problém. Dokonce bych řekla, že je to nutilo přemýšlet o cizincích jinak, když jim ona sama řekla své zkušenosti. Workshop nabízel žákům a studentům jiný, pro ně nový pohled na problematiku, hodně se diskutovalo, bylo to velmi aktivní. Většinou žáci i studenti vždy konstatovali, že se všichni lidé nedají házet do jednoho pytle. Myslím si, že je to nutilo přemýšlet o předsudcích i jinak. Obohatilo to jejich pohled na věc. Dozvěděli se více informací, lektorky měly argumenty pro různé předsudky, takže

diskuze byla velmi zajímavá. Přesto na změnu postoje to byl krátký čas. Stejně jako se postoj nevytvoří během chvilky, nedá se ani během dvou hodin změnit. Určitě ne u všech. Na změnu postoje by bylo třeba delšího působení, například víkend, týdenní intenzivní zaměření na dané téma, nebo častější workshopy, akce, přednášky během delšího časového období. Ale chápu, že v dnešní době je spousta problémů, které je potřeba mladým vysvětlovat, ujasňovat, řešit s nimi. A škola nemá tolik prostoru a času, aby obsáhla vše. Proto je důležitá výchova k toleranci a národům již v rodinách. Rodina tady hraje nezastupitelnou roli.

Cílem mého výzkumu bylo zjistit vliv jedné z možností multikulturní výchovy, konkrétně workshopu „Od předsudků k rasismu“ na žáky a studenty, na jejich znalosti a postoje k dané problematice. A tím se pokusit dát jakousi zpětnou vazbu jednak školám, které zařazují téma multikulturní výchovy do svého vyučování, jednak také organizaci, zabývající se pořádáním workshopů i jiných aktivit v rámci tematiky MKV. Zájem o výsledky experimentu byl ze stran škol i ze strany Nesehnutí. Přínos pro školy spatřuji ve skutečnosti, že na změnu postojů je třeba delšího působení nebo častějšího opakování podobných projektů. V tom vidím přínos i pro organizaci Nesehnutí, stejně tak i ve zpětné vazbě především, co se týká lepšího rozpoznání předsudků a i vlivu na jiný pohled na příslušníky menšin. Což by se vlastně dalo také uvést jako mé doporučení pro praxi, stejně jako poznatek či myšlenka, že bychom se měli více učit žít s *nimi* než jen učit se o *nich*.

Závěrem bych uvedla, že jsem přesvědčena o významu workshopu „Od předsudků k rasismu“. Přínos spatřuji v posílení schopnosti lepšího rozpoznání předsudků, uvědomění si nutnosti o této problematice hovořit. A multikulturní společnost je dnes pro spoustu lidí bohužel spíše problém než přínos.....

“Vše co je v člověku krásné, je očima neviditelné.“

Antoine de Saint-Exupéry

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ALLPORT, G., 2004. *O povaze předsudků*. Praha: Prostor. ISBN 80-7260-125-3.
- [2] BALVÍN, J., 2012. *Pedagogika, andragogika a multikultura*. Praha: Hnutí. ISBN 978-80-86798-07-3.
- [3] CÍLKOVÁ, E. a P. SCHÖNEROVÁ, 2007. *Náměty pro multikulturní výchovu: Poznává-me jiné národy*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-238-6.
- [4] ČERNÝ, V., 1995. *Rasismus, jeho základy a vývoj*. Olomouc: Votobia. ISBN 80-85885-69-7.
- [5] ERIKSEN, T., 2007. *Antropologie multikulturních společností Rozumět identitě*. Praha: Nakladatelství Triton Praha/Kroměříž. ISBN 978-80-7254-925-2
- [6] GULOVÁ, L. a E. ŠTĚPAŘOVÁ, (ed.), 2004. *Multikulturní výchova v teorii a praxi*. Brno: Katedra sociální pedagogiky Pedagogické fakulty MU v Brně, Kabinet multikulturní výchovy při Pedagogické fakultě MU v Brně s MSD. ISBN 80-86633-14-4.
- [7] HIRT, T. a M. JAKOUBEK, 2005. *Soudobé spory o multikulturalismu a politiku identit: antropologická perspektiva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-22-9.
- [8] HLADÍK, J., 2006. *Multikulturní výchova (Socializace a integrace menšin)*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. ISBN 80-7318-424-9.
- [9] CHRÁSKA, M., 2007. *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1369-4.
- [10] MORGENSTERNOVÁ M. a L. ŠULOVÁ, 2007. *Interkulturní psychologie Rozvoj interkulturní senzitivity*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-1361-1.
- [11] MOREE, D., 2008. *Než začneme s multikulturní výchovou, od skupinových konceptů k osobnostnímu přístupu*. Praha: Člověk v tísni. ISBN 978-80-86961-61-3.
- [12] NĚMEČKOVÁ, I., (ed.) 2003. *My a ti druzí: příručka pro multikulturní výchovu a vzdělávání na základní škole*. Editor Praha: Multikulturní centrum. ISBN 80-239-2099-5.

- [13] NAKONEČNÝ, M., 2000. *Sociální psychologie*. Praha: Academia. ISBN 82-200-0690-7.
- [14] NAKONEČNÝ, M., 2009. *Sociální psychologie, rozšířené a přepracované vydání*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.
- [15] NOVÁK, T., 2002. *O předsudcích*. Brno: Nakladatelství Doplněk. ISBN 80-7239-121-6.
- [16] PRŮCHA, J., 2000. *Multikulturní výchova: Teorie-praxe-výzkum*. Praha: ISV nakladatelství. ISBN 80-85866-72-2.
- [17] PRŮCHA, J., 2004. *Interklturní psychologie: Sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-885-6.
- [18] PRŮCHA, J., 2010. *Interkulturní komunikace*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3069-1.
- [19] PRŮCHA, J., 2011. *Multikulturní výchova: Příručka nejen pro učitele, 2.aktualizované a rozšířené vydání*. Praha: Triton. ISBN 978-80-787-502-2.
- [20] STEKLÁ, R.a L. HOUDEK, (ed.), 2012. *Druhá směna: Jak využívat dějiny a literaturu Romů ve výuce na 2.stupni ZŠ*. Praha: Romea. ISBN 978-80-904106-1-9.
- [21] ŠIŠKOVÁ, T. (ed.), 2008. *Výchova k toleranci a proti rasismu: Multikulturní výchova v praxi*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-182-2.
- [22] VEJRYCHOVÁ, R. (ed.), 2013. *Multikulturní výchova cestou výtvarné a dramatické dílny: Metodické listy pro učitele základních a středních škol*. Brno: Masarykova univerzita, Muni press. ISBN 978-80-210-6133-0.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE:

Národní program rozvoje vzdělávání v České republice: Bílá kniha, 2001. [online]. Praha: Tauris. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <<http://aplikace.msmt.cz/pdf/bilakniha.pdf>>. ISBN 80-211-0372-8.

NESEHNUTÍ. O nás. www.nesehnuti.cz [online]. © 2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://nesehnuti.cz/o-nas/>

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání, 2007. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze. [cit. 2014-04-15]. Dostupné z :

http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf

SPOLEČNĚ K ROZMANITOSTI. www.spolecnekrozmanitosti.cz [online]. ©

2014 [cit. 2014-04-15]. Dostupné z: <http://spolecnekrozmanitosti.cz/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR Česká republika

MKV Multikulturní výchova

RVP ZV Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

SŠ Střední škola

ŠVP Školní vzdělávací program

UTB Univerzita Tomáše Bati

ZŠ Základní škola

aj. a jiné

apod. a podobně

atd. a tak dále

např. například

resp. respektive

tj. to je

tzv. takzvaný

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 15, ZŠ.....	40
Tabulka 2. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 15, SŠ.....	41
Tabulka 3. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 16, ZŠ.....	41
Tabulka 4. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 16, SŠ.....	41
Tabulka 5. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 17, ZŠ.....	42
Tabulka 6. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 17, SŠ.....	42
Tabulka 7. Tabulka předsudků k otázce číslo 11, ZŠ.....	43
Tabulka 8. Tabulka předsudků k otázce číslo 11, SŠ.....	43
Tabulka 9. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 14, ZŠ.....	45
Tabulka 10. Čtyřpolní tabulka k otázce číslo 14, SŠ.....	45
Tabulka 11. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 19, ZŠ.....	45
Tabulka 12. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 19, SŠ.....	46
Tabulka 13. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 20, ZŠ.....	46
Tabulka 14. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 20, SŠ.....	46
Tabulka 15. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 21, ZŠ.....	46
Tabulka 16. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 21, SŠ.....	46
Tabulka 17. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 22, ZŠ.....	47
Tabulka 18. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 22, SŠ.....	47
Tabulka 19. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 23, ZŠ.....	47
Tabulka 20. Tabulka vyhodnocení k otázce číslo 23, SŠ.....	47

SEZNAM PŘÍLOH

PI Dotazník

P II Dotazník

P III Tabulky vyhodnocení otázek znalostních číslo 1-9 a otázek postojových číslo 18 u experimentální skupiny ze základní školy před experimentem a po něm

P IV Tabulky vyhodnocení otázek znalostních číslo 1-9 a otázek postojových číslo 18 u kontrolní skupiny ze základní školy před experimentem a po něm

P V Tabulky vyhodnocení otázek znalostních číslo 1-9 a otázek postojových číslo 18 u experimentální skupiny ze střední školy před experimentem a po něm

P VI Tabulky vyhodnocení otázek znalostních číslo 1-9 a otázek postojových číslo 18 u kontrolní skupiny ze střední školy před experimentem a po něm

PŘÍLOHA P I:

Dotazník

Hezký den, jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika a v tomto období zpracovávám bakalářskou práci. Její důležitou součástí je i následující dotazník. Je zcela anonymní, tudíž nic nebrání odpovídat zcela upřímně a pravdivě. Zabere přibližně 20 minut. Prosím o jeho vyplnění. Doufám, že čas věnovaný kroužkování a doplňování otázek, bude příjemným zpestřením učebního či studijního času. Za vyplnění dotazníku děkuji.

Základní škola Zlín, Slovenská 3076

Národnost : ..... (odpověď je zcela dobrovolná a anonymní)

Pohlaví: a) dívka   b) chlapec

Věk: ..... let

1. Předsudek je podle tebe

- a) přisuzování vlastností (většinou negativních) lidem dopředu, aniž bychom je znali.
- b) předpověď budoucnosti.
- c) odsuzování lidí na základě toho, co nám o nich kdo řekne.
- d) vždy pravdivé hodnocení lidí nebo situací.

2. Víš, co je to rasismus?

- a) Teorie o původu člověka.
- b) Rovnocennost všech ras.
- c) Rozdělení lidstva na rasy.
- d) Nadřazenost jedné rasy nad druhou.

3. Xenofobie

- a) je přesvědčení, že jedno z pohlaví je nižší, méně důležité nebo schopné.
- b) jsou projevy odporu, nepřátelství, ale i nedůvěra ke všemu cizímu, strach z cizího, neznámého.
- c) je chorobná závislost na jídle.
- d) je uvolnění od přílišné závislosti na rodičích.

4. Diskriminace

- a) se nejčastěji používá v negativním významu. Spočívá v omezování, utiskování určitých společenských skupin, resp. jejich jednotlivých členů.
- b) je snaha o rovnoprávnost žen a mužů.
- c) znamená potlačení kriminality za použití násilných, zákonných prostředků.
- d) touha po porozumění jedinci a jeho pochopení.

5. Antisemitismus

- a) označuje podporu Židům a jejich pochopení.
- b) označuje nenávisť a předsudky vůči křesťanům.
- c) označuje nenávisť a předsudky vůči Židům i veškeré protižidovské projevy.
- d) označuje psychickou nemoc.

6. Majorita je?

- a) většina
- b) společnost, kde převládá role matky
- c) menšina
- d) ženská vojenská hodnost

7. Minorita je?

- a) společnost, kde převládá role otce
- b) většina
- c) menšina
- d) tajná vojenská organizace

8. Respekt je

- a) vážnost, úcta
- b) nesnášenlivost, nepochopení
- c) radost, veselost
- d) utrpení

9. Multikulturní společnost je

- a) společnost, která odmítá nebo zakazuje kulturu jiných národů.
- b) společnost, která se zabývá pouze svou kulturou a jiné neuznává.
- c) společnost, kde se lidé věnují většinou hudbě, filmům, divadlu.
- d) společnost, kde menšiny mají stejná práva jako většinová společnost a nemusí se vzdávat většiny typických a tradičních rysů své kultury.

10. Jsou podle tebe předsudky nebezpečné?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

11. Zakroužkuj druh předsudku, o kterém se domníváš, že ovlivňuje tvé vnímání jiných lidí:

a) vůči věku	f) vůči příslušnosti k mužskému nebo ženskému pohlaví
b) náboženský	g) ekonomický či třídní
c) rasový	h) profesní
d) vůči fyzickému vzhledu	i) vůči sexuální orientaci
e) vůči osobám s postižením	

12. Máš nějakou vlastní zkušenost s předsudky? Pokud ano, popiš ji.

.....

.....

.....

.....

13. Co podle tebe předsudky způsobují?

.....

.....

.....

.....

14. Myslíš si, že v následujících příkladech se jedná o nespravedlnost (diskriminaci)?

1) Zaměstnavatelé nezaměstnají ženu kolem třicítky, protože jim určitě odejde na mateřskou ani staršího člověka, protože si myslí, že je neproduktivní.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

2) Romovi nepronajmou normální byt, protože ho určitě zničí.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

3) Pracovník byl propuštěn ze zaměstnání, protože neplnil své povinnosti

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

4) Cizinci platí drahé pojištění, které se nevztahuje na všechny nemoci.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

5) Vegetariáni nedostanou ve většině hospod takové jídlo, které by jim vyhovovalo.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

6) Muslimky mají problém, protože nosí šátek.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

7) Černocho nepustí do baru, protože je černý.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

15. Nechal by ses ošetřit lékařem nebo zdravotní sestrou jiné národnosti či barvy pleti?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

16. Sedl by sis v lavici vedle příslušníka jiné národnosti?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

17. Dokážeš si představit jako svého životního partnera příslušníka (příslušnici) jiné rasy či etnika?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

18. Souhlasíš s tvrzením:

1) Češi jsou podvodníci – svědčí o tom počet vytunelovaných podniků a miliardové daňové úniky.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

2) Češi jsou líní a neschopní lidé, stačí se podívat do českých hospod, jak se tam opíjejí a neustále všechno kritizují, aniž by něco dělali.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

- 3) Všichni Češi mají rádi pivo.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne
- 4) Skotové jsou lakomí.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne
- 5) Angličané nemají smysl pro humor.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne
- 6) Muslimové jsou teroristé.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne
- 7) Ukrajinci jsou jen kopáči, Rusové jsou mafiáni.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne
- 8) Všichni Vietnamci pěstují marihuanu.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

19. Chtěl/a bys vědět více informací o kulturách a historii ostatních národů pro jejich lepší pochopení a toleranci ?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

20. Mohou nás jiné kultury něčím obohatit?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

Pokud ano, čím
.....
.....
.....

21. Myslíte si, že cizinci žijící u nás by se měli přizpůsobit našim zvykům, tradicím a kultuře?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

22. Myslíš, že po absolvování workshopu jsi schopen/schopna předsudky lépe rozeznat?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

23. Máš jiný náhled po absolvování workshopu na příslušníky menšin?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

PŘÍLOHA P II:

Dotazník

Hezký den, jsem studentkou Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, obor Sociální pedagogika a v tomto období zpracovávám bakalářskou práci. Její důležitou součástí je i následující dotazník. Je zcela anonymní, tudíž nic nebrání odpovídat zcela upřímně a pravdivě. Zabere přibližně 20 minut. Prosím o jeho vyplnění. Doufám, že čas věnovaný kroužkování a doplňování otázek, bude příjemným zpestřením učebního či studijního času. Za vyplnění dotazníku děkuji.

Střední průmyslová škola polytechnická Zlín

Národnost : ..... (odpověď je zcela dobrovolná a anonymní)

Pohlaví: a) dívka   b) chlapec

Věk: ..... let

1. Předsudek je podle tebe

- a) přisuzování vlastností (většinou negativních) lidem dopředu, aniž bychom je znali.
- b) jednotvárný, ustálený, navyklý vzorec chování a myšlení.
- c) odsuzování lidí na základě toho, co nám o nich kdo řekne.
- d) vždy pravdivé hodnocení lidí nebo situací.

2. Víš, co je to rasismus?

- a) Teorie o původu člověka.
- b) Rovnocennost všech ras.
- c) Rozdělení lidstva na různé rasy.
- d) Nadřazenost jedné rasy nad druhou.

3. Xenofobie

- a) je přesvědčení, že jedno z pohlaví je nižší, méně důležité nebo schopné.
- b) jsou projevy odporu, nepřátelství, ale i nedůvěra ke všemu cizímu, strach z cizího, neznámého.
- c) je způsob rasové diskriminace spočívající v oddělování nebělošského obyvatelstva od bělošského.
- d) extrémní až chorobná záliba ve všem co je cizí, z ciziny.

4. Diskriminace

- a) se nejčastěji používá v negativním významu. Spočívá v omezování, utiskování určitých společenských skupin, resp. jejich jednotlivých členů.
- b) je snaha o rovnoprávné postavení žen a mužů ve společnosti.
- c) znamená potlačení kriminality za použití násilných, zákonných prostředků.
- d) znamená, že kultura vlastní skupiny je nadřazena jiným skupinám, že je morálnější a správnější a více odpovídá požadavkům zdravého rozumu.

5. Antisemitismus

- a) označuje podporu Židům a jejich pochopení.
- b) označuje nenávisť a předsudky vůči křesťanům a veškeré protikřesťanské projevy.
- c) označuje nenávisť a předsudky vůči Židům i veškeré protižidovské projevy.
- d) označuje ideologii přehnaného národního vědomí, která snižuje hodnotu ostatních národů.

6. Majorita je?

- a) většina
- b) společnost, kde převládá role matky

- c) menšina
- d) vojenská hodnost

7. Minorita je?

- a) společnost, kde převládá role otce
- b) většina
- c) menšina
- d) tajná vojenská organizace

8. Respekt je

- a) vážnost, úcta
- b) nesnášenlivost, nepochopení
- c) strach, obava
- d) pohrdání, opovržení

9. Multikulturní společnost je

- a) společnost, která odmítá nebo zakazuje kulturu jiných národů.
- b) společnost, která se zabývá pouze svou kulturou a neuznává kultury ostatních národů.
- c) společnost, kde dochází k postupnému včleňování jednoho etnika a kultury do jiné kultury tak, že se znaky původní kultury ztrácejí a jsou nahrazovány znaky dominantní přejímající kultury.
- d) společnost, kde menšiny mají stejná práva jako většinová společnost a nemusí se vzdávat většiny typických a tradičních rysů své kultury.

10. Jsou podle tebe předsudky nebezpečné?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

11. Zakroužkuj druh předsudku, o kterém se domníváš, že ovlivňuje tvé vnímání jiných lidí:

a) vůči věku	f) vůči příslušnosti k mužskému nebo ženskému pohlaví
b) náboženský	g) ekonomický či třídní
c) rasový	h) profesní
d) vůči fyzickému vzhledu	i) vůči sexuální orientaci
e) vůči osobám s postižením	

12. Máš nějakou vlastní zkušenost s předsudky? Pokud ano, popiš ji.

.....

.....

.....

.....

13. Co podle tebe předsudky způsobují?

.....

.....

.....

.....

14. Myslíš si, že v následujících příkladech se jedná o nespravedlnost (diskriminaci)?

8) Zaměstnavatelé nezaměstnají ženu kolem třicítky, protože jim určitě odejde na mateřskou ani staršího člověka, protože si myslí, že je neproduktivní.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

9) Romovi nepronajmou normální byt, protože ho určitě zničí.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

10) Pracovník byl propuštěn ze zaměstnání, protože neplnil své povinnosti
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

11) Cizinci platí drahé pojištění, které se nevztahuje na všechny nemoci.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

12) Vegetariáni nedostanou ve většině hospod takové jídlo, které by jim vyhovovalo.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

13) Muslimky mají problém, protože nosí šátek.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

14) Černocho nepustí do baru, protože je černý.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

15. Nechal by ses ošetřit lékařem nebo zdravotní sestrou jiné národnosti či barvy pleti?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

16. Sedl by sis v lavici vedle příslušníka jiné národnosti?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

17. Dokážeš si představit jako svého životního partnera příslušníka (příslušnici) jiné rasy či etnika?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

18. Souhlasíš s tvrzením:

9) Češi jsou podvodníci – svědčí o tom počet vytunelovaných podniků a miliardové daňové úniky.

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

10) Češi jsou líní a neschopní lidé, stačí se podívat do českých hospod, jak se tam opíjejí a neustále všechno kritizují, aniž by něco dělali.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

11) Všichni Češi mají rádi pivo.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

12) Skotové jsou lakomí.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

13) Angličané nemají smysl pro humor.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

14) Muslimové jsou teroristé.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

15) Ukrajinci jsou jen kopáči, Rusové jsou mafiáni.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

16) Všichni Vietnamci pěstují marihuanu.
ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

19. Chtěl/a bys vědět více informací o kulturách a historii ostatních národů pro jejich lepší pochopení a toleranci ?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

20. Mohou nás jiné kultury něčím obohatit?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

Pokud _____ ano, _____ čím

.....

.....

.....

21. Myslíte si, že cizinci žijící u nás by se měli přizpůsobit našim zvykům, tradicím a kultuře?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

22. Myslíš, že po absolvování workshopu jsi schopen/schopna předsudky lépe rozeznat?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

23. Máš jiný náhled po absolvování workshopu na příslušníky menšin?

ano   spíše ano   nevím   spíše ne   ne

PŘÍLOHA P III : TABULKY VYHODNOCENÍ OTÁZEK ZNALOSTNÍCH ČÍSLO 1-9 A OTÁZEK POSTOJOVÝCH ČÍSLO 18 U EXPERIMENTÁLNÍ SKUPINY ZE ZÁKLADNÍ ŠKOLY PŘED EXPERIMENTEM A PO NĚM

Experimentální skupina před

žáci	EXPRE			znalosti	postoje
	otázky ČÍSLO			1 až 9	18
	skupina	škola	pohl	body	body
1	EXPRE	ZŠ	D	9	8
2	EXPRE	ZŠ	D	7	3
3	EXPRE	ZŠ	D	7	5
4	EXPRE	ZŠ	D	8	7
5	EXPRE	ZŠ	D	6	1
6	EXPRE	ZŠ	D	7	4
7	EXPRE	ZŠ	D	8	4
8	EXPRE	ZŠ	D	8	6
9	EXPRE	ZŠ	D	6	3
10	EXPRE	ZŠ	D	5	2
11	EXPRE	ZŠ	D	4	3
12	EXPRE	ZŠ	D	9	2
13	EXPRE	ZŠ	D	4	4
14	EXPRE	ZŠ	D	4	3
15	EXPRE	ZŠ	D	6	5
16	EXPRE	ZŠ	D	3	3
17	EXPRE	ZŠ	D	4	3
18	EXPRE	ZŠ	D	7	5
19	EXPRE	ZŠ	D	5	3
20	EXPRE	ZŠ	D	3	3
21	EXPRE	ZŠ	D	6	3
22	EXPRE	ZŠ	D	7	4
23	EXPRE	ZŠ	D	9	2
24	EXPRE	ZŠ	D	7	2
25	EXPRE	ZŠ	D	7	1
26	EXPRE	ZŠ	D	8	2
27	EXPRE	ZŠ	D	7	1
28	EXPRE	ZŠ	D	5	1
29	EXPRE	ZŠ	D	9	5
30	EXPRE	ZŠ	D	9	5
31	EXPRE	ZŠ	D	3	3
32	EXPRE	ZŠ	D	5	3
33	EXPRE	ZŠ	D	8	5
34	EXPRE	ZŠ	D	7	1
35	EXPRE	ZŠ	D	8	6
36	EXPRE	ZŠ	D	2	3
37	EXPRE	ZŠ	D	9	5
1	EXPRE	ZŠ	CH	8	1
2	EXPRE	ZŠ	CH	7	3
3	EXPRE	ZŠ	CH	8	6
4	EXPRE	ZŠ	CH	8	5
5	EXPRE	ZŠ	CH	8	3
6	EXPRE	ZŠ	CH	5	1
7	EXPRE	ZŠ	CH	3	1
8	EXPRE	ZŠ	CH	4	3
9	EXPRE	ZŠ	CH	8	4
10	EXPRE	ZŠ	CH	4	4
11	EXPRE	ZŠ	CH	4	4
12	EXPRE	ZŠ	CH	6	0
13	EXPRE	ZŠ	CH	8	4
14	EXPRE	ZŠ	CH	7	4

15	EXPRE	ZŠ	CH	4	5	
16	EXPRE	ZŠ	CH	4	3	
17	EXPRE	ZŠ	CH	7	3	
18	EXPRE	ZŠ	CH	4	3	
19	EXPRE	ZŠ	CH	7	3	
20	EXPRE	ZŠ	CH	6	3	
21	EXPRE	ZŠ	CH	5	3	
22	EXPRE	ZŠ	CH	5	2	
59	ZAKU	celkem bodů průměr			5,49	2,92

Experimentální skupina po

žáci	EXPOST			znalosti	postoje
	otázky ČÍSLO			1 až 9	18
	skupina	škola	pohl	body	body
1	EXPOST	ZŠ	D	9	3
2	EXPOST	ZŠ	D	7	2
3	EXPOST	ZŠ	D	9	4
4	EXPOST	ZŠ	D	7	4
5	EXPOST	ZŠ	D	8	3
6	EXPOST	ZŠ	D	7	5
7	EXPOST	ZŠ	D	6	1
8	EXPOST	ZŠ	D	6	2
9	EXPOST	ZŠ	D	8	2
10	EXPOST	ZŠ	D	7	0
11	EXPOST	ZŠ	D	6	4
12	EXPOST	ZŠ	D	4	3
13	EXPOST	ZŠ	D	7	5
14	EXPOST	ZŠ	D	2	3
15	EXPOST	ZŠ	D	7	4
16	EXPOST	ZŠ	D	9	2
17	EXPOST	ZŠ	D	7	1
18	EXPOST	ZŠ	D	4	1
19	EXPOST	ZŠ	D	9	2
20	EXPOST	ZŠ	D	9	4
21	EXPOST	ZŠ	D	8	5
22	EXPOST	ZŠ	D	6	1
23	EXPOST	ZŠ	D	6	1
24	EXPOST	ZŠ	D	7	8
25	EXPOST	ZŠ	D	7	6
26	EXPOST	ZŠ	D	5	4
27	EXPOST	ZŠ	D	6	4
28	EXPOST	ZŠ	D	5	1
29	EXPOST	ZŠ	D	5	6
30	EXPOST	ZŠ	D	7	2
31	EXPOST	ZŠ	D	7	6
32	EXPOST	ZŠ	D	8	2
33	EXPOST	ZŠ	D	4	3
34	EXPOST	ZŠ	D	6	1
35	EXPOST	ZŠ	D	5	1
1	EXPOST	ZŠ	CH	4	1
2	EXPOST	ZŠ	CH	8	4
3	EXPOST	ZŠ	CH	8	2
4	EXPOST	ZŠ	CH	8	4
5	EXPOST	ZŠ	CH	7	5
6	EXPOST	ZŠ	CH	3	1
7	EXPOST	ZŠ	CH	8	0
8	EXPOST	ZŠ	CH	5	3
9	EXPOST	ZŠ	CH	8	3
10	EXPOST	ZŠ	CH	4	3
11	EXPOST	ZŠ	CH	6	2
12	EXPOST	ZŠ	CH	6	4
13	EXPOST	ZŠ	CH	6	1
14	EXPOST	ZŠ	CH	8	3
15	EXPOST	ZŠ	CH	4	3

16	EXPOST	ZŠ	CH	8	3
17	EXPOST	ZŠ	CH	6	5
18	EXPOST	ZŠ	CH	9	6
19	EXPOST	ZŠ	CH	8	5
20	EXPOST	ZŠ	CH	6	2
21	EXPOST	ZŠ	CH	6	5
22	EXPOST	ZŠ	CH	6	1
57	ZAKU	celkem bodů průměr		5,67	2,54

PŘÍLOHA P IV : TABULKY VYHODNOCENÍ OTÁZEK ZNALOSTNÍCH ČÍSLO 1-9 A OTÁZEK POSTOJOVÝCH ČÍSLO 18 U KONTROLNÍ SKUPINY ZE ZÁKLADNÍ ŠKOLY PŘED EXPERIMENTEM A PO NĚM

Kontrolní skupina před

Žáci	KOPRE			znalost	postoje
	otázky ČÍSLO			1 až 9	18
	skupina	škola	pohlaví	body	body
1	KOPRE	ZŠ	D	3	1
2	KOPRE	ZŠ	D	2	1
3	KOPRE	ZŠ	D	6	3
4	KOPRE	ZŠ	D	7	0
5	KOPRE	ZŠ	D	4	0
6	KOPRE	ZŠ	D	9	3
7	KOPRE	ZŠ	D	3	1
8	KOPRE	ZŠ	D	8	2
9	KOPRE	ZŠ	D	5	0
10	KOPRE	ZŠ	D	5	0
11	KOPRE	ZŠ	D	7	1
12	KOPRE	ZŠ	D	5	0
13	KOPRE	ZŠ	D	9	1
14	KOPRE	ZŠ	D	8	0
15	KOPRE	ZŠ	D	5	4
16	KOPRE	ZŠ	D	8	4
17	KOPRE	ZŠ	D	7	4
18	KOPRE	ZŠ	D	6	0
19	KOPRE	ZŠ	D	9	4
20	KOPRE	ZŠ	D	7	2
1	KOPRE	ZŠ	CH	6	0
2	KOPRE	ZŠ	CH	1	3
3	KOPRE	ZŠ	CH	8	4
4	KOPRE	ZŠ	CH	5	0
5	KOPRE	ZŠ	CH	6	2
6	KOPRE	ZŠ	CH	9	8
7	KOPRE	ZŠ	CH	9	5
8	KOPRE	ZŠ	CH	6	4
9	KOPRE	ZŠ	CH	7	6
10	KOPRE	ZŠ	CH	8	2
11	KOPRE	ZŠ	CH	8	2
12	KOPRE	ZŠ	CH	7	3
13	KOPRE	ZŠ	CH	9	4
14	KOPRE	ZŠ	CH	5	3
15	KOPRE	ZŠ	CH	9	3
16	KOPRE	ZŠ	CH	3	3
17	KOPRE	ZŠ	CH	7	2
18	KOPRE	ZŠ	CH	8	0
19	KOPRE	ZŠ	CH	8	6
20	KOPRE	ZŠ	CH	8	2
40	ŽÁKŮ	celkem bodů průměr		6,5	2,33

Kontrolní skupina po

žáci	KOPOST			znalost	postoje
	otázky CÍSLO			1 až 9	18
	skupina	škola	pohlaví	body	body
1	KOPOST	ZŠ	D	8	3
2	KOPOST	ZŠ	D	6	4
3	KOPOST	ZŠ	D	3	2
4	KOPOST	ZŠ	D	3	1
5	KOPOST	ZŠ	D	5	0
6	KOPOST	ZŠ	D	4	6
7	KOPOST	ZŠ	D	6	2
8	KOPOST	ZŠ	D	7	6
9	KOPOST	ZŠ	D	3	2
10	KOPOST	ZŠ	D	4	0
11	KOPOST	ZŠ	D	4	3
12	KOPOST	ZŠ	D	4	2
13	KOPOST	ZŠ	D	3	0
14	KOPOST	ZŠ	D	9	6
15	KOPOST	ZŠ	D	4	3
16	KOPOST	ZŠ	D	9	2
17	KOPOST	ZŠ	D	5	1
18	KOPOST	ZŠ	D	8	8
19	KOPOST	ZŠ	D	8	0
20	KOPOST	ZŠ	D	8	0
21	KOPOST	ZŠ	D	6	1
22	KOPOST	ZŠ	D	8	4
1	KOPOST	ZŠ	CH	7	4
2	KOPOST	ZŠ	CH	6	5
3	KOPOST	ZŠ	CH	5	1
4	KOPOST	ZŠ	CH	4	7
5	KOPOST	ZŠ	CH	9	3
6	KOPOST	ZŠ	CH	6	5
7	KOPOST	ZŠ	CH	9	7
8	KOPOST	ZŠ	CH	7	6
9	KOPOST	ZŠ	CH	8	2
10	KOPOST	ZŠ	CH	8	5
11	KOPOST	ZŠ	CH	8	2
12	KOPOST	ZŠ	CH	7	4
13	KOPOST	ZŠ	CH	9	3
14	KOPOST	ZŠ	CH	7	1
15	KOPOST	ZŠ	CH	9	7
16	KOPOST	ZŠ	CH	6	1
17	KOPOST	ZŠ	CH	7	1
39	ZAKU	celkem bodů průměr		6,33	3,08

PŘÍLOHA P V : TABULKY VYHODNOCENÍ OTÁZEK ZNALOSTNÍCH ČÍSLO 1-9 A OTÁZEK POSTOJOVÝCH ČÍSLO 18 U EXPERIMENTÁLNÍ SKUPINY ZE STŘEDNÍ ŠKOLY PŘED EXPERIMENTEM A PO NĚM

Experimentální skupina před

žáci	Experimentální skupina před			znalosti	postoje
	otázky ČÍSLO			1 až 9	18
	skupina	škola	pohlaví	body	body
1	EXPRE	SS	D	8	3
2	EXPRE	SŠ	D	8	3
3	EXPRE	SŠ	D	5	1
4	EXPRE	SŠ	D	9	4
5	EXPRE	SŠ	D	6	3
1	EXPRE	SŠ	CH	2	2
2	EXPRE	SŠ	CH	6	5
3	EXPRE	SS	CH	8	0
4	EXPRE	SŠ	CH	4	0
5	EXPRE	SS	CH	8	2
6	EXPRE	SŠ	CH	5	1
7	EXPRE	SŠ	CH	8	2
8	EXPRE	SŠ	CH	5	1
9	EXPRE	SŠ	CH	6	2
10	EXPRE	SŠ	CH	6	0
11	EXPRE	SŠ	CH	1	1
12	EXPRE	SŠ	CH	9	4
13	EXPRE	SŠ	CH	2	0
14	EXPRE	SŠ	CH	8	2
15	EXPRE	SŠ	CH	5	2
16	EXPRE	SŠ	CH	7	2
17	EXPRE	SŠ	CH	7	5
18	EXPRE	SS	CH	6	1
19	EXPRE	SŠ	CH	4	3
20	EXPRE	SS	CH	3	3
21	EXPRE	SŠ	CH	4	4
22	EXPRE	SŠ	CH	5	2
23	EXPRE	SŠ	CH	3	4
24	EXPRE	SŠ	CH	7	3
25	EXPRE	SŠ	CH	8	1
26	EXPRE	SS	CH	5	1
31	ZAKU	celkem bodů průměr		5,74	2,16

Experimentální skupina po

žáci	Experimentální skupina post			znalosti	postoje
	otázky ČÍSLO			1 až 9	18
	skupina	škola	pohlaví	body	body
1	EXPOST	SŠ	D	7	4
2	EXPOST	SŠ	D	8	3
3	EXPOST	SŠ	D	6	7
4	EXPOST	SŠ	D	6	1
5	EXPOST	SŠ	D	6	0
1	EXPOST	SŠ	CH	7	1
2	EXPOST	SŠ	CH	7	2
3	EXPOST	SŠ	CH	7	0
4	EXPOST	SŠ	CH	5	1
5	EXPOST	SŠ	CH	6	1
6	EXPOST	SŠ	CH	8	1
7	EXPOST	SŠ	CH	7	2
8	EXPOST	SŠ	CH	6	1
9	EXPOST	SŠ	CH	7	0
10	EXPOST	SŠ	CH	9	3
11	EXPOST	SŠ	CH	9	2
12	EXPOST	SŠ	CH	5	3
13	EXPOST	SŠ	CH	3	3
14	EXPOST	SŠ	CH	7	0
15	EXPOST	SŠ	CH	3	3
16	EXPOST	SŠ	CH	7	3
17	EXPOST	SŠ	CH	3	4
18	EXPOST	SŠ	CH	3	1
19	EXPOST	SŠ	CH	3	1
20	EXPOST	SŠ	CH	7	5
21	EXPOST	SŠ	CH	7	2
22	EXPOST	SŠ	CH	9	4
27	ZAKU	celkem bodů průměr		6,22	2,15

PŘÍLOHA P VI : TABULKY VYHODNOCENÍ OTÁZEK ZNALOSTNÍCH ČÍSLO 1-9 A OTÁZEK POSTOJOVÝCH ČÍSLO 18 U KONTROLNÍ SKUPINY ZE STŘEDNÍ ŠKOLY PŘED EXPERIMENTEM A PO NĚM

Kontrolní skupina před

žáci	Kontrolní skupina před			znalosti	postoje
	otázky ČÍSLO			ot.č.1-9	ot.č.18
	skupina	škola	pohlaví	body	body
1	KOPRE	SS	D	7	3
2	KOPRE	SŠ	D	8	5
1	KOPRE	SS	CH	5	2
2	KOPRE	SŠ	CH	7	0
3	KOPRE	SS	CH	6	1
4	KOPRE	SŠ	CH	7	6
5	KOPRE	SŠ	CH	6	2
6	KOPRE	SŠ	CH	8	3
7	KOPRE	SS	CH	8	0
8	KOPRE	SŠ	CH	2	0
9	KOPRE	SŠ	CH	6	1
10	KOPRE	SŠ	CH	8	4
11	KOPRE	SS	CH	9	4
12	KOPRE	SŠ	CH	4	1
13	KOPRE	SS	CH	4	2
14	KOPRE	SŠ	CH	7	4
15	KOPRE	SŠ	CH	8	6
16	KOPRE	SŠ	CH	6	0
17	KOPRE	SŠ	CH	7	2
18	KOPRE	SŠ	CH	5	4
19	KOPRE	SŠ	CH	4	0
20	KOPRE	SŠ	CH	7	2
21	KOPRE	SŠ	CH	7	2
22	KOPRE	SŠ	CH	7	4
23	KOPRE	SŠ	CH	8	6
24	KOPRE	SŠ	CH	8	6
25	KOPRE	SŠ	CH	6	1
26	KOPRE	SŠ	CH	5	4
27	KOPRE	SŠ	CH	6	3
28	KOPRE	SŠ	CH	8	4
29	KOPRE	SŠ	CH	8	3
30	KOPRE	SS	CH	9	3
31	KOPRE	SŠ	CH	8	5
32	KOPRE	SŠ	CH	8	2
34	ZAKU	celkem bodů průměr		6,68	2,79

Kontrolní skupina post

žáci	Kontrolní skupina post			znalosti	postoje
	otázky ČISLO			ot.č.1-9	ot.č.18
	skupina	škola	pohlaví	body	body
1	KOPOST	SŠ	D	6	1
2	KOPOST	SŠ	D	8	0
3	KOPOST	SŠ	D	5	5
4	KOPOST	SŠ	D	9	5
5	KOPOST	SŠ	D	4	3
1	KOPOST	SŠ	CH	7	1
2	KOPOST	SŠ	CH	8	4
3	KOPOST	SŠ	CH	8	1
4	KOPOST	SŠ	CH	6	0
5	KOPOST	SŠ	CH	5	2
6	KOPOST	SŠ	CH	5	2
7	KOPOST	SŠ	CH	5	0
8	KOPOST	SŠ	CH	5	0
9	KOPOST	SŠ	CH	9	3
10	KOPOST	SŠ	CH	4	3
11	KOPOST	SŠ	CH	1	3
12	KOPOST	SŠ	CH	4	2
13	KOPOST	SŠ	CH	8	1
14	KOPOST	SŠ	CH	8	3
15	KOPOST	SŠ	CH	9	3
16	KOPOST	SŠ	CH	2	3
17	KOPOST	SŠ	CH	9	2
18	KOPOST	SŠ	CH	5	2
19	KOPOST	SŠ	CH	5	0
20	KOPOST	SŠ	CH	6	1
21	KOPOST	SŠ	CH	5	2
22	KOPOST	SŠ	CH	8	7
23	KOPOST	SŠ	CH	6	0
24	KOPOST	SŠ	CH	9	1
25	KOPOST	SŠ	CH	5	1
26	KOPOST	SŠ	CH	5	2
27	KOPOST	SŠ	CH	7	1
28	KOPOST	SŠ	CH	6	2
29	KOPOST	SŠ	CH	2	4
34	ZAKU	celkem bodů průměr		6	2,06